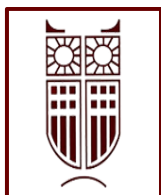

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Ο ενεργειακός χάρτης της Ανατολικής Μεσογείου: εξωτερική πολιτική
παικτών, γεωπολιτικά σενάρια και προκλήσεις

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αικατερίνη Αντζουλάτου

Αθήνα, 2019

Τριμελής Επιτροπή

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Φίλης, Επιστημονικός Συνεργάτης Παντείου Πανεπιστημίου

Ειρήνη Χειλά, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Αικατερίνη Αντζουλάτου, 2019

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιερώνω την εργασία αυτή στους γονείς μου, οι οποίοι στάθηκαν δίπλα μου σε αυτό το δύσκολο, αλλά και ταυτόχρονα δημιουργικό ταξίδι γνώσης.

Ευχαριστίες

Πριν από την παρουσίαση της εργασίας με τίτλο «Ο ενεργειακός χάρτης της Ανατολικής Μεσογείου: εξωτερική πολιτική παικτών, γεωπολιτικά σενάρια και προκλήσεις» εκ μέρους του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές» του Παντείου Πανεπιστημίου, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου σε ιδιαίτερους ανθρώπους, οι οποίοι προσέφεραν την πολύτιμη βοήθειά τους, για την περάτωση της εργασίας αυτής.

Πρώτα από όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Παπασωτηρίου Χαράλαμπο για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγησή του κατά την διάρκεια υλοποίησης της διπλωματικής μου εργασίας, δίνοντας μου την ευκαιρία να αναπτύξω περαιτέρω το ενδιαφέρον μου για την ακαδημαϊκή έρευνα. Θα ήθελα επιπλέον να εκφράσω την βαθιά μου εκτίμηση προς τον καθηγητή και μέντορά μου κύριο Φίλη Κωνσταντίνο, για την συμβολή του και την στάση του, ως προς τις συμβουλές και τα ενθαρρυντικά σχόλιά του σχετικά με την εξέλιξη αναζήτησης των ακαδημαϊκών γνώσεων του γράφοντος.

Δεν θα μπορούσα να παραλείψω την οικογένειά μου, απευθύνοντας σε εκείνη ευχαριστίες για την ανοχή και την στήριξή της προς το πρόσωπό μου, κατανοώντας την επιθυμία μου να ολοκληρώσω με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την εργασία αυτή.

Συντομογραφίες

ΑΟΖ: Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη

ΔΔ: Διεθνές Δικαστήριο

ΔΘ: Δίκαιο της Θάλασσας

δισ: δισεκατομμύριο

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΙΕΝΕ: Ινστιτούτο Έρευνας Νοτιοανατολικής Ευρώπης

ΚΔ: Κυπριακή Δημοκρατία

κ.μ: κυβικό μέτρο

ΜΟΕ: Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης

ν.μ: ναυτικό μίλι

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΣΑ: Συμβούλιο Ασφαλείας

ΣΔΘ: Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας

τρис: τρισεκατομμύριο

Υ/Α: Υδρογονάνθρακας

bcm: billion cubic meter

EASTMED: Eastern Mediterranean Pipeline

IEA: International Energy Agency

LNG: Liquefied Natural Gas

NATO: North Atlantic Treaty Organization

PCIs: Projects of Common Interest

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	4
Συνοτομογραφίες	5
Πίνακας Περιεχομένων	6
Περίληψη	7
Abstract	8
Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή	9
1.1 Πρόλογος	9
1.2 Δομή της διπλωματικής εργασίας.....	10
Κεφάλαιο 2: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση	11
2.1 Η σημασία της ενέργειας και της ενεργειακής ασφάλειας	11
2.2 Η γεωπολιτική διάσταση του ενεργειακού τομέα	14
2.3 Εξωτερική πολιτική παικτών και διακρατικές σχέσεις.....	16
2.3.1 Περιφερειακοί ενεργειακοί δρώντες	16
Η ενεργειακή πολιτική του Ισραήλ.	16
Η ενεργειακή πολιτική της Αιγύπτου.	20
Η ενεργειακή πολιτική της Τουρκίας	23
Η ενεργειακή πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας.....	27
Η ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας	31
2.3.2 Εξωγενείς ενεργειακοί δρώντες	36
Η ενεργειακή πολιτική των ΗΠΑ.	36
Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας.....	38
Η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης.	40
Η ενεργειακή πολιτική της Κίνας	42
Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία	44
3.1 Ερευνητικά ερωτήματα	44
3.2 Μεθοδολογία	44
Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα	45
4.1 Γεωπολιτικές συνθήκες, προκλήσεις και προοπτικές.....	45
Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα	48
Πηγές-Βιβλιογραφία	50

Περίληψη

Το πλέον διαμορφωμένο, νέο περιβάλλον ασφάλειας στον 21^ο αιώνα αποτελεί θέμα άμεσου ενδιαφέροντος στη διεθνή πολιτική σκηνή, σε ένα κλίμα παρατεταμένης αστάθειας, κυρίως λόγω έλλειψης δυνάμεων εξισορρόπησης, αλλά και της ύπαρξης τριβών μεταξύ των διεθνών παικτών. Αδιαμφισβήτητα, ο τομέας της ενέργειας καθίσταται ως ένας εκ των πιο σημαντικών συντελεστών ισχύος στο διεθνές σύστημα. Αφενός, μπορεί να αποτελέσει πηγή ανταγωνισμού, συμβάλλοντας καθοριστικά στην ανακατανομή ισχύος των ισχυρών συστημικών δρώντων, αφετέρου να τεθεί ως μοχλός οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Υπό το πρίσμα της γεωπολιτικής, εκτυλίσσεται ένα έντονο γεωπολιτικό παιχνίδι ως προς τις τιμές των φυσικών πόρων και την ενεργειακή ασφάλεια. Η παρούσα διπλωματική εργασία είναι προϊόν μίας περιπτωσιολογικής μελέτης ανάλυσης περιεχομένου, η οποία σκιαγραφεί την ενεργειακή σκακιέρα στην περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου. Η εν λόγω περιοχή κρίνεται ιδιαίζουσα -με υψηλό ερευνητικό ενδιαφέρον- εξαιτίας της φύσης της, με τους κύριους περιφερειακούς παίκτες της να έχουν ως κίνητρο την οικονομική τους ανάπτυξη, την πολιτική σταθερότητα και ευημερία. Αυτή η μελέτη είναι μία προσπάθεια αποτύπωσης των γεωπολιτικών δεδομένων, διερεύνησης των πιθανών σεναρίων περιφερειακών συνεργατικών ενεργειών και των προκλήσεων, που ενδεχομένως ανακύπτουν από την διαχείριση των ενεργειακών πόρων ως μέσο πυροδότησης αντικρουόμενων συμφερόντων και διλημμάτων ασφαλείας. Τέλος, η έρευνα στοχεύει να καταδείξει τις εθνικές πολιτικές των ενεργειακών παικτών, ώστε να εξηγήσει τα περιφερειακά προβλήματα που αναδύονται, εξετάζοντας παράλληλα τις προοπτικές προς ένα βιώσιμο και ειρηνικό, ενεργειακό περιβάλλον στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου.

Λέξεις κλειδιά: ενεργειακή ασφάλεια, ενεργειακοί πόροι, γεωπολιτικοί δρώντες, περιφερειακές συνεργασίες, αντικρουόμενα συμφέροντα

The energy map of Eastern Mediterranean: foreign policy of players, geopolitical scenarios and challenges

Aikaterini Antzoulatou

Abstract

The new 21st century's security environment that has already been formed is a matter of immediate interest in the international political scene, in a climate of prolonged instability, mainly because of the lack of balancing powers and also the existence of friction among international players. Undoubtedly, the energy sector is one of the most important contributors of power in the international system. On the one hand it can be a source of competition, contributing decisively to the redistribution of power between the powerful systemic states, on the other hand as a lever for economic and social development. In the light of geopolitics, a tough geopolitical game is being held for natural resources' prices and energy security. The present thesis is product of a case study content analysis, outlining the case of the energy chessboard in the region of Eastern Mediterranean. This specific area is considered to be unique -with high interest of research- due to its nature, with the main regional players to be motivated by economic prosperity and political stability. This thesis is an attempt of the writer to capture the regional geopolitical data, to examine the possible scenarios for regional cooperation and the challenges arisen by handling the energy resources, as a means of triggering conflict of interests and security dilemmas. Finally, the research aims to demonstrate the national policies of energy players in order to explain regional issues that surface, investigating in tandem the perspectives for a sustainable and peaceful, energy environment in the subsystem of Eastern Mediterranean.

Keywords: energy security, energy resources, geopolitical players, regional cooperation, conflict of interests

Κεφάλαιο 1: Εισαγωγή

1.1 Πρόλογος

Σε ένα ασταθές περιβάλλον ασφάλειας του διεθνούς συστήματος, ο έλεγχος των πλουτοπαραγωγικών κέντρων και η εκμετάλλευση των ενεργειακών φυσικών πόρων, τόσο σε περιφερειακό επίπεδο, όσο και σε παγκόσμια κλίμακα, φαίνεται να κυριαρχεί όσο ποτέ άλλοτε κατά την νέα χιλιετία. Η ενέργεια ανέκαθεν αποτελούσε και αποτελεί θεμελιώδες συστατικό στοιχείο των σύγχρονων κοινωνιών, ως ένας από τους βασικούς συντελεστές ισχύος για τους δρώντες του διεθνούς συστήματος. Σύμφωνα με τις ενδείξεις της ενεργειακής αγοράς, καταδεικνύεται ο ρόλος και η σημασία των υδρογονανθράκων και κυρίως της έως τώρα κυρίαρχης μορφής ενέργειας του 21^{ου} αιώνα -του φυσικού αερίου- εξαιτίας της αποδοτικής του καύσης, της υψηλής θερμογόνου δύναμης και της μειωμένης περιβαλλοντικής επιβάρυνσης. Το φυσικό αέριο θεωρείται η δεύτερη πιο καθαρή πηγή ενέργειας, μετά από την ενέργεια του μέλλοντος -τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας- λόγω της ποιότητας της καύσης του, αλλά και επειδή διαθέτει χαμηλή περιεκτικότητα ρυπογόνων ουσιών. Άλλωστε, οι ενεργειακές ανάγκες της ανθρώπινης φύσης για την προστασία του περιβάλλοντος, επιτάσσουν ενεργειακή μεταστροφή προς τον συγκεκριμένο τύπο καυσίμου, με τις συνεχείς προσπάθειες εξερεύνησης φυσικού αερίου να επαληθεύουν την ύπαρξη διαθέσιμων αποθεμάτων προς διαχείριση και εκμετάλλευση αυτών παγκοσμίως. Παρά ταύτα, το φυσικό αέριο παρουσιάζει και δυσκολίες ως προς την μεταφορά του και κατά την αποθήκευσή του, ενώ με την υγροποιημένη μορφή που μπορεί να λάβει, πιθανόν να προκύψει η τάση αύξησης της τιμής του. Για περαιτέρω ανταγωνιστικότητα του φυσικού αερίου απαιτείται ένα δίκτυο μεταφοράς, βασισμένο σε σύστημα αγωγών ενέργειας, συνυπολογίζοντας την έννοια της ασφαλούς διακίνησης και της απρόσκοπτης μεταφοράς αυτού. Η παρούσα έρευνα εστιάζεται στο περιφερειακό υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου και των γεωπολιτικών της δεδομένων, που συνεχώς αναδιαμορφώνονται τα τελευταία χρόνια, επηρεάζοντας αφενός τους περιφερειακούς δρώντες της υπό εξέταση περιοχής, αφετέρου και λοιπούς δρώντες της διεθνούς πολιτικής σκηνής που εμπλέκονται. Πρόκειται στο πλαίσιο αυτό να καταγραφούν οι στρατηγικοί σχεδιασμοί επενδυτικών ενεργειών, οι κατασκευές ενεργειακών αγωγών και η δυνατότητα μεταβολής του ενεργειακού και πολιτικού status quo της ευρύτερης περιοχής. Απώτερος σκοπός της έρευνας αυτής δεν τίθεται άλλος από τον προσδιορισμό και την ανάλυση των υφιστάμενων γεωπολιτικών συνθηκών και των τάσεων που παρουσιάζονται βαθμιαία στο προσκήνιο με εθνικό,

περιφερειακό και διεθνή αντίκτυπο στο παγκόσμιο ενεργειακό γίγνεσθαι του 21^{ου} αιώνα που διαμορφώνεται.

1.2 Δομή της διπλωματικής εργασίας

Η παρούσα εργασία διαρθρώνεται σε 5 κεφάλαια. Αφού προηγήθηκε η περίληψη του ερευνητικού θέματος, το κεφάλαιο 1 αποτελείται από την εισαγωγή και ακολουθεί η βιβλιογραφική ανασκόπηση στο κεφάλαιο 2, η οποία εστιάζει στην σημασία της γεωπολιτικής της ενέργειας, αποσαφηνίζοντας τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς αυτής στο πλαίσιο της ενεργειακής ασφάλειας, σε εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Έπεται η σκιαγράφηση της εξωτερικής πολιτικής των ενεργειακών δρώντων της περιφέρειας της Ανατολικής Μεσογείου και της συμβολής εξωγενών δρώντων, που εμπλέκονται στο συγκεκριμένο υποσύστημα. Στο επόμενο κεφάλαιο παρατίθενται τρία ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν από την ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, αλλά και η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε στη συγγραφή αυτής της διπλωματικής εργασίας. Στο κεφάλαιο 4 πρόκειται να αποσαφηνιστούν τα παραπάνω ερωτήματα και να παρατεθούν τα αποτελέσματα της ανάλυσης που έχει προηγηθεί σύμφωνα με τις γεωπολιτικές προκλήσεις και προοπτικές που ανακύπτουν στην περιοχή τα τελευταία χρόνια, ώστε να καταγραφεί η εξαγωγή των καταληκτικών συμπερασμάτων του 5^{ου} κεφαλαίου. Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνηθούν οι γεωπολιτικές τάσεις και δεδομένα της Ανατολικής Μεσογείου. Τέλος συμπεριλαμβάνονται οι βιβλιογραφικές αναφορές, όπου και ανέτρεξε η υποφαινόμενη.

Κεφάλαιο 2: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

2.1 Η σημασία της ενέργειας και της ενεργειακής ασφάλειας

Η ενέργεια αποτελεί προϋπόθεση και βασικό μέσο για την κάλυψη των ανθρωπίνων αναγκών -επιβίωση, μετακίνηση, πληροφόρηση- ενώ καθίσταται ως ένας τομέας που ρυθμίζει η αγορά, η οποία διαμορφώνει τις τιμές των ενεργειακών προϊόντων. Η ανάπτυξη νέων τεχνολογιών είναι βασισμένη στον ενεργειακό τομέα, με τις ενεργειακές εξελίξεις και την ανακάλυψη νέων πεδίων υδρογονανθράκων (Υ/Α) να διαδραματίζουν καταλυτικό ρόλο στο σύνολο της διεθνούς οικονομίας, του περιβάλλοντος, αλλά και της εργασιακής απασχόλησης του ανθρώπινου δυναμικού. Ο τομέας της ενέργειας περιλαμβάνει τα ενεργειακά αγαθά, που απαρτίζονται από τις πρώτες ύλες -όπως τα πετρελαιοειδή προϊόντα και το φυσικό αέριο- και τα τελικά ενεργειακά προϊόντα, όπως το φυσικό αέριο ως αποτέλεσμα της διαδικασίας παραγωγής του. Περιλαμβάνονται εξίσου οι υπηρεσίες παροχής των ενεργειακών προϊόντων και οι όποιες περαιτέρω οικονομικές-επενδυτικές δραστηριότητες αναπτυχθούν, στο πλαίσιο διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των μερών.

Ως ζωτικής σημασίας αγαθό είναι φυσικό επόμενο η ενέργεια να επηρεάζει, αλλά και να επηρεάζεται από τις διακρατικές σχέσεις ως πολιτικό εργαλείο πίεσης ή ακόμη και επιβολής της ισχύος, αποτελώντας ως επί των πλείστων και πηγή ανταγωνισμού. Εντούτοις δύναται να αποτελέσει αξιοποιήσιμο τομέα και θεμελιώδη παράγοντα οικονομικής και κοινωνικής προόδου, ώστε να επιφέρει ευημερία και σταθερότητα, σε ένα επωφελές και ελκυστικό, ενεργειακό περιβάλλον. Συνεπώς, ο τομέας της ενέργειας θα πρέπει να στοχεύει στην διασφάλιση συνεχούς τροφοδοσίας των ενεργειακών προϊόντων των καταναλωτών της σε βραχυπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη βάση, να μεγιστοποιεί την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, ελαχιστοποιώντας παράλληλα το ενεργειακό κόστος και να συντελείται προσπάθεια αποτελεσματικής προστασίας του περιβάλλοντος.

Η δυναμική της πλήρους αγοράς για το φυσικό αέριο μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο με την κατασκευή νέων αγωγών μεταφοράς του συγκεκριμένου ορυκτού καυσίμου, την περαιτέρω ανάπτυξη υποδομών διανομής αυτού και την μεγαλύτερη ενσωμάτωση των αγορών φυσικού αερίου, στην εκάστοτε εξεταζόμενη περιοχή. Ένα πιο ενσωματωμένο δίκτυο φυσικού αερίου καθίσταται οικονομικά επωφελές, δεδομένου ότι θα έθετε σε πιο ανταγωνιστική τροχιά την αντιστοιχία

προσφοράς και ζήτησης. Η ενέργεια κατέχει επιπλέον ιδιαίτερη γεωπολιτική σημασία, καθώς είναι συνυφασμένη με τον γεωγραφικό προσδιορισμό των πρωτογενών πηγών ενέργειας, ο οποίος δεν συμπίπτει απαραίτητως με την γεωγραφική θέση των κρατών που υφίστανται ως οι πιο μεγάλοι καταναλωτές ενέργειας. Εξ ου παρατηρείται η στενή διασύνδεση των διεθνών σχέσεων με την ενεργειακή πολιτική των κρατών, η οποία υπάγεται στον ενεργειακό τομέα. Σύμφωνα με τον κ. Ήφαιστο (2007), οι διεθνείς σχέσεις «είναι το σύνολο των σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των υποκειμένων της διεθνούς πολιτικής».

Αναφορικά με το υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG), η δυναμικότητα αυτού θα εξαρτηθεί εν πολλοίς από την εκμετάλλευση νέων πεδίων σε σχέση με την ζήτηση και την διάρκεια διατήρησης της τιμής του φυσικού αερίου σε ελκυστικές τιμές. Η αυξομείωση των ενεργειακών τιμών είναι αναπόφευκτη, καθώς η αστάθεια των τιμών του φυσικού αερίου και του πετρελαίου σημειώνουν ανοδική τάση, ενώ η ισορροπία δυνάμεων μεταβάλλεται διεθνώς υπέρ των διεθνών παραγωγών ενέργειας. Τα τελευταία χρόνια η διείσδυση του φυσικού αερίου σε υγροποιημένη μορφή έχει ενισχύσει τον ρόλο των αγορών άμεσης παράδοσης (spot markets). Η πλειονότητα των οικονομιών βασίζεται παραδοσιακά στα ορυκτά καύσιμα (πετρέλαιο, άνθρακας, φυσικό αέριο), καθορίζοντας τους παράγοντες της ασφάλειας της ενέργειας και με ελάχιστες προοπτικές αντικατάστασής τους τουλάχιστον σε βραχυπρόθεσμο επίπεδο.

Ως ζήτημα μείζονος σημασίας τίθεται αυτό της ασφάλειας της ενέργειας. Αν και ο όρος αυτός έχει πολλές διαστάσεις και ερμηνείες, εν γένει σχετίζεται με την αδιάλειπτη διασφάλιση της ενεργειακής διαθεσιμότητας-προμήθειας, ανάλογα με την ζήτηση της αγοράς, με οικονομικά αποδεκτούς όρους και σε ισορροπία με το περιβάλλον. Η Διεθνής Υπηρεσία Ενέργειας (International Energy Agency) ορίζει την ενεργειακή ασφάλεια ως «τη συνεχή διαθεσιμότητα των ενεργειακών πηγών σε προσιτή τιμή»¹ (IEA, 2014). Επιπλέον, η ενεργειακή ασφάλεια προσδιορίζεται ως «η συνεχής φυσική διαθεσιμότητα στην αγορά των ενεργειακών προϊόντων σε τιμή, η οποία είναι προσιτή για όλους τους καταναλωτές» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000). Παράλληλα, η παγκόσμια ενεργειακή ασφάλεια ορίζεται ως «η εκπλήρωση των ενεργειακών αναγκών όλων των χωρών και λαών -συμπεριλαμβανομένων όσων δεν έχουν πρόσβαση σε σύγχρονα ενεργειακά συστήματα». Η τελευταία επηρεάζεται από

---

¹ “Energy Security”, *International Energy Agency*, <http://www.iea.org/topics/energysecurity>

παράγοντες, όπως η επιταχυνόμενη αύξηση στην ενεργειακή ζήτηση και κατανάλωση, ο ανταγωνισμός για πλουτοπαραγωγικούς πόρους και ο περιβαλλοντικός αντίκτυπος»² (IAEA, 2007). Στον τομέα της ενέργειας, στο πλαίσιο μίας ρυθμισμένης αγοράς, όπου τα κράτη δύνανται να αποφασίσουν και να χαράξουν στρατηγικές, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη εκτός των ποσοτικών στοιχείων -όπως η έννοια κόστους-οφέλους- και τα ποιοτικά στοιχεία, στα οποία υπάγεται η έννοια της ενεργειακής ασφάλειας. Το ενεργειακό κόστος επηρεάζει σε καθοριστικό βαθμό την ανταγωνιστικότητα μίας οικονομίας. Στο πλαίσιο της ενοποιημένης παγκόσμιας αγοράς, η οικονομική επιβίωση ενός κράτους συνεπάγεται ότι εξαρτάται ακριβώς από το πόσο ανταγωνιστική οικονομία διαθέτει.

Η ασφάλεια του εφοδιασμού έχει στενή διασύνδεση με την ενεργειακή ζήτηση, καθώς η αυξανόμενη ζήτηση δημιουργεί σοβαρούς κινδύνους για την ενεργειακή ασφάλεια. Οι αναδυόμενες οικονομίες συνεχίζουν να καθοδηγούν την παγκόσμια ζήτηση ενέργειας. Μία κάμψη στην ζήτηση θα επέλθει μόνο και εφόσον αναπτυχθούν οι νέες τεχνολογίες ενέργειας. Η έννοια της ζήτησης συνδέεται με την διαθεσιμότητα φυσικών ενεργειακών πόρων σε μία οικονομία, την προσβασιμότητα, την προσιτή τιμή των ενεργειακών πόρων και τον βαθμό αποδοχής, με ταυτόχρονη αναφορά στην διάσταση του περιβάλλοντος και της κοινωνικής ανεκτικότητας (Kruyt et al., 2009).

Επιπρόσθετα, η σημασία της ενεργειακής ανεξαρτησίας αποτελεί κύριο συστατικό της ενεργειακής ασφάλειας. Σε εθνικό επίπεδο, η ενεργειακή ασφάλεια θεωρείται σε μεγάλο βαθμό εθνικό οικονομικό ζήτημα. Οι πιο βασικοί παράγοντες που οδηγούν στην παγκόσμια ζήτηση υδρογονανθράκων είναι η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού και η οικονομική ανάπτυξη. Η ασφάλεια του ενεργειακού εφοδιασμού ορίζεται ως «η ικανοποίηση της ζήτησης από τις ροές του ενεργειακού εφοδιασμού, κατά τέτοιο τρόπο και σε τέτοιο επίπεδο τιμών, ώστε να μην διακόπτεται η πορεία της οικονομίας, στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας» (Chevalier, 2006).

---

² IAEA, “Addressing the Global Challenges of Energy Security”, *International Atomic Energy Agency* <http://www.iaea.org/newscenter/news/addressing-global-challenges-energy-policy>

2.2 Η γεωπολιτική διάσταση του ενεργειακού τομέα

Όπως σκιαγραφείται ο γεωενεργειακός χώρος στην εποχή του σήμερα, αντικείμενο της γεωπολιτικής αποτελεί η χρήση της επιστήμης της γεωγραφίας, με σκοπό να αποτυπωθούν οι πολιτικές που ακολουθούν οι διεθνείς δρώντες ως προς την επίτευξη των εθνικών τους ή και περιφερειακών τους στόχων, εξυπηρετώντας τα συμφέροντά τους. Σύμφωνα με τον αναλυτή γεωπολιτικής Μάζη (2012), η γεωπολιτική ορίζεται ως «η γεωγραφική αναλυτική μέθοδος, που μελετά, προβλέπει και περιγράφει την ανακατανομή της ισχύος πλανητικά». Συναπαρτίζεται από τους κλάδους της γεωστρατηγικής και της γεωοικονομίας. Η γεωπολιτική επιστήμη εξετάζει κατά βάση την κρατική οντότητα -βασική μονάδα του διεθνούς συστήματος- ως γεωγραφικό δρώντα που αξιοποιεί δυναμικά τον πληθυσμό, την γεωγραφική του θέση, αλλά και τους πόρους που διαθέτει, προκειμένου να μεγιστοποιήσει την κρατική του ισχύ. Η προβολή ισχύος ενός κρατικού φορέα κρίνεται ως απαραίτητη προϋπόθεση της αποτελεσματικής διαχείρισης ενεργειακών πόρων, ενώ όποιος δεν την κατέχει τείνει να ακολουθεί τους πιο ισχυρούς δρώντες και τις εξελίξεις στο παγκόσμιο ενεργειακό παιχνίδι. Οι παγκόσμιες γεωπολιτικές αλλαγές συνηγορούν στο γεγονός ότι παράγονται έντονοι γεωπολιτικοί ανταγωνισμοί σε γεωγραφικές περιοχές, όπου το γεωοικονομικό και γεωστρατηγικό ενδιαφέρον είναι αυξημένα. Η γεωπολιτική σημασία των φυσικών πόρων δεν προέκυψε προσφάτως, αλλά αποτελούσε ανέκαθεν μείζον ζήτημα. Ο λόγος έγκειται στο ότι η εξασφάλιση των στρατηγικών αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου καθορίζουν εν πολλοίς την στρατηγική πολιτική ενός κράτους.

Αναφορικά με τον ρόλο που διαδραματίζει ο θαλάσσιος χώρος, αφενός ο τελευταίος καθίσταται ως δεξαμενή σπάνιων φυσικών πόρων, γεγονός που οξύνει την αβυσσαλέα προσπάθεια των παράκτιων κρατών για εκμετάλλευση του υποθαλάσσιου πλούτου και κατά συνέπεια την απόδοση οικονομικών κερδών. Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονιστεί ότι οι φυσικοί πόροι χρήζουν άμεσης προστασίας, διατήρησης, αλλά και φυσιολογικής εκμετάλλευσης, ούτως ώστε να εξασφαλιστεί η παγκόσμια φυσική ισορροπία (Τσάλτας, 2007). Η θάλασσα εμπεριέχει το 90% των αποθεμάτων υδρογονανθράκων και το 84% των αποθεμάτων μετάλλων και ορυκτών πόρων στον πλανήτη (Κυβέλου, 2016). Αφετέρου αποτελεί και κύρια αιτία γεωπολιτικών τριβών μεταξύ των παικτών του διεθνούς συστήματος, είτε σε ενδοκρατικό είτε σε περιφερειακό επίπεδο συγκρούσεων. Η γεωστρατηγική είναι ένας τύπος εξωτερικής

πολιτικής, ο οποίος καθοδηγείται κυρίως από γεωγραφικούς παράγοντες, για τον λόγο ότι η στρατηγική παρουσιάζει στενή αλληλεξάρτηση με την επιστήμη της γεωγραφίας, καθώς ενημερώνει, περιορίζει ή και επηρεάζει τον πολιτικο-στρατιωτικό σχεδιασμό ενός κρατικού φορέα³. Ο κλάδος αυτός ασχολείται με την αντιστοίχιση των πόρων ενός κράτους με τους γεωπολιτικούς της στόχους. Το γενικά ασταθές γεωπολιτικό πεδίο και οι διακρατικές σχέσεις καθίστανται βαρυσήμαντοι παράμετροι ως προς την προμήθεια και εκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων, ενώ η ανακάλυψη αυτών εν δυνάμει να αλλάζει τις ισορροπίες ισχύος μίας περιφέρειας με ενδεχόμενο διεθνή αντίκτυπο. Συνεπώς, είτε θα υποκινηθεί σύγκρουση συμφερόντων των εν λόγω περιφερειακών δρώντων, είτε θα ενθαρρυνθούν οι συνεργατικές δομές μεταξύ τους. Χαρακτηριστικά, η Ladislaw (2015) τονίζει ότι «η ενέργεια και τα γεωπολιτικά δεδομένα συχνά επιδρούν το ένα στο άλλο, καθώς η γεωπολιτική αναταραχή μπορεί να επηρεάσει τις αγορές ενέργειας και οι ενεργειακές τάσεις τις γεωπολιτικές δυναμικές που προκύπτουν αντίστοιχα».

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην περίπτωση του γεωπολιτικού ενεργειακού γίγνεσθαι, το οποίο εκτυλίσσεται στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, έπειτα από τις πρόσφατες ενεργειακές ανακαλύψεις υποθαλάσσιων κοιτασμάτων, που έχουν μεταβάλλει τα δεδομένα, τονίζοντας τη σημασία που έχει αποκτήσει την τελευταία δεκαετία το ενεργειακό υποσύστημα που εξετάζουμε. Άλλωστε, η γεωγραφική θέση της Μεσογείου την εντάσσει σε στρατηγικό κομβικό σημείο, καθώς μεσολαβεί ανάμεσα σε τρεις ηπείρους -Ασία, Ευρώπη, Αφρική- και αποτελεί πέρασμα μεταξύ Δύσης και Ανατολής (Φίλης, 2012). Ιδίως, το νοτιοανατολικό μέρος της επιτείνει το ενδιαφέρον των διεθνών παικτών, διότι από εκεί μεταφέρονται οι ενεργειακοί πόροι προς την Δύση. Η έννοια του υποσυστήματος υποδηλώνει «την ομοιογενή εδαφική ενότητα, ως προς την λειτουργία και δράση ενός γεωπολιτικού παράγοντα» (Μάζης, 2002).

Στις γραμμές της εργασίας που ακολουθούν πρόκειται να καταδειχθεί η υψηλή γεωστρατηγική αξία που λαμβάνει η ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, ως εναλλακτική ενεργειακή αγορά τροφοδοσίας-προμήθειας φυσικού αερίου στους κόλπους της Ευρώπης σε μακροπρόθεσμο πλάνο, αν και δεν εκλείπουν οι γεωπολιτικές

---

³ The STANDS4 Network. Retrieved from <https://www.definitions.net/definition/Geostrategy>

εντάσεις και προστριβές των ενεργειακών παικτών αυτής της περιφέρειας, αλλά και άλλων σημαντικών δρώντων που εμπλέκονται έμμεσα στις ραγδαίες γεωπολιτικές εξελίξεις, που χαράσσουν την εξωτερική τους πολιτική βάσει των εθνικών ή περιφερειακών τους συμφερόντων και των διπλωματικών χειρισμών που χρησιμοποιούν.

2.3 Εξωτερική πολιτική παικτών και διακρατικές σχέσεις

2.3.1 Περιφερειακοί ενεργειακοί δρώντες

Στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου -περιοχή που συνιστά σταυροδρόμι με πρόδηλη την διαχρονική, γεωστρατηγική της θέση από αρχαιότατους χρόνους- ενυπάρχει πλήθος από ετερόκλητους, περιφερειακούς ενεργειακούς παίκτες, οι οποίοι εμπλέκονται με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στα τεκταινόμενα και τις εξελισσόμενες γεωπολιτικές συνθήκες που διαμορφώνονται στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Στην ενότητα που ακολουθεί πρόκειται να καταγραφεί και να αναλυθεί η εξωτερική πολιτική στον τομέα της ενέργειας, αλλά και οι διπλωματικές, διακρατικές σχέσεις - είτε συνεργατικές είτε αντικρουόμενες- που αναπτύσσουν συγκεκριμένα κράτη της περιφέρειας αυτής. Η εν λόγω καταγραφή περιλαμβάνει το Ισραήλ, την Αίγυπτο, την Τουρκία, την Κυπριακή Δημοκρατία και την Ελλάδα, που υπάγονται γεωγραφικά στην ανατολική λεκάνη -την αποκαλούμενη Λεβαντίνη (Levantine Basin)- της Μεσογείου. Πιθανές διακρατικές συμφωνίες για συνεργασία και συνεκμετάλλευση των ενεργειακών πόρων που προκύπτουν ως απόρροια σύγκλισης συμφερόντων, είναι θεμιτές υπό τις επιταγές του διεθνούς δικαίου και του Δικαίου της Θάλασσας (ΔΘ). Παρόλα αυτά, υπενθυμίζεται ότι δεν υφίστανται μόνιμοι σύμμαχοι, αλλά μόνιμα συμφέροντα, εξαιτίας αστάθμητων παραγόντων που δύνανται να αλλάξουν ουκ ολίγες φορές το status quo και τις ήδη διαμορφωμένες σχέσεις των κρατών.

Η ενεργειακή πολιτική του Ισραήλ. Το ασταθές και συνεχώς εξελισσόμενο περιβάλλον που κυριαρχεί στο νοτιοανατολικό άκρο της Μεσογείου και την Μέση Ανατολή, όπως είναι αναμενόμενο, επηρεάζει το κράτος του Ισραήλ, που θεωρείται ως ένας σημαντικός γεωστρατηγικός δρών και δομικός παράγοντας της ευρύτερης περιφέρειας, στην οποία κατατάσσεται. Τόσο η γεωγραφική, όσο και η στρατηγική του θέση το καθιστούν ευάλωτο και συμμετόχο στις γεωπολιτικές εξελίξεις που παρουσιάζονται σε περιφερειακό-τοπικό επίπεδο, αλλά και με διεθνή αντίκτυπο.

Στο πλαίσιο των πρόσφατων ενεργειακών δεδομένων της Ανατολικής Μεσογείου, στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη -από εδώ και στο εξής θα αναφέρεται ΑΟΖ- του παράκτιου κράτους του Ισραήλ, έχουν εντοπιστεί και ανακαλυφθεί την τελευταία δεκαετία επτά υποθαλάσσια πεδία φυσικού αερίου, με επιβεβαιωμένο ύψος αποθεμάτων, που υπολογίζεται περί τα 32 τρις κυβικά πόδια (Khadduri, 2014). Τα υποθαλάσσια κοιτάσματα φυσικού αερίου που χρήζουν περαιτέρω προσοχής συνίστανται τα εξής: το κοιτάσμα Tamar, το κοιτάσμα Leviathan και το σύμπλεγμα μικρότερων ενεργειακών κοιτασμάτων Karish-Tanin. Πιο συγκεκριμένα, το πεδίο Tamar ανακαλύφθηκε από την εταιρεία Noble Energy για λογαριασμό του Ισραήλ το έτος 2009, ενώ η πρώτη παραγωγή επετεύχθη μόλις το 2013, με ύψος αποθεμάτων φυσικού αερίου, που εκτιμάται γύρω στα 318 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα (8-9 τρις κυβικά πόδια). Κατά το έτος 2010, στην λεκάνη της Λεβαντίνης -μεταξύ Λιβάνου, Ισραήλ, Κύπρου, Αιγύπτου και Λωρίδας της Γάζας- το Ισραήλ μέσω υποθαλάσσιων ερευνών, ανακάλυψε το πεδίο Leviathan, το μεγαλύτερο απόθεμα φυσικού αερίου για το έτος εκείνο παγκοσμίως. Η εκτίμησή του ανέρχεται περίπου στα 605 δις κ.μ (17-18 τρις κυβικά πόδια) που το καθιστά ως το πιο οικονομικά ελπιδοφόρο κοιτάσμα που έχει στην διάθεσή του το ισραηλινό κράτος, προσδοκώντας να κάνει εκμετάλλευσή του για εσωτερική κατανάλωση και ταυτόχρονα εξαγωγή αυτού. Ακολουθούν μικρότερης κλίμακας υποθαλάσσια κοιτάσματα, τα επονομαζόμενα Karish (2013) – Tanin (2011), με πλέον επιβεβαιωμένα αποθέματα φυσικού αερίου 55 δις κ.μ (bcm) και εκτιμώμενη έναρξη παραγωγής το έτος 2020, όπως και για το Leviathan βάσει χρονοδιαγράμματος. Αναφορικά με τις δραστηριότητες κοινοπραξιών, στο κοιτάσμα Tamar συνεργάζονται οι εταιρείες Noble Energy, Delek Drilling, Isramco και Tamar Petroleum. Αντίστοιχα, στο κοιτάσμα Leviathan δραστηριοποιούνται η αμερικανική εταιρεία Noble Energy, η ισραηλινή Delek Drilling και η Ratio Oil (Offshore Technology, 2014).

Για το Ισραήλ, αυτές οι ενεργειακές ανακαλύψεις σηματοδοτούν την προοπτική της ενεργειακής του ανεξαρτησίας-αυτάρκειας για το ορατό μέλλον, καθώς το ισραηλινό κράτος βασιζόταν μέχρι τώρα σε εισαγωγές ενέργειας από άλλους διεθνείς, ενεργειακούς δρώντες. Η Αίγυπτος αποτελούσε τον κύριο εξαγωγέα φυσικού αερίου προς το Ισραήλ. Εντός του 2020, φαίνεται να αλλάζει το σκηνικό και το Ισραήλ πρόκειται να ξεκινήσει την εξαγωγή φυσικού αερίου προς τον ενεργειακό του εταίρο, με τον οποίο διατηρούσε μία σχέση εξάρτησης. Επιπλέον, αυξάνει την δυναμική εξαγωγής των υδρογονανθράκων του, που ευρίσκονται στον υποθαλάσσιο χώρο του,

με την αξία του φυσικού αερίου να ανέρχεται στα 19,5 δισεκατομμύρια δολάρια από το κοίτασμα Leviathan και στα 5,5 δις από το κοίτασμα Tamar. Οι εν λόγω εξαγωγές αναμένεται να φθάσουν τα 7 δις κ.μ σε ετήσια βάση και σε διάστημα 10 ετών, με το ήμισυ των αποθεμάτων να εισάγεται στην αιγυπτιακή αγορά ενέργειας και το λοιπό να ρευστοποιείται για επανεξαγωγή. Είναι δε γεγονός ότι το εισαγόμενο LNG κοστίζει 3-4 φορές παραπάνω από την εγχώρια τιμή του αντίστοιχα. Επακόλουθα, η παραγωγή φυσικού αερίου από το κοίτασμα Tamar χρησιμεύει ως σταθερή πηγή ενέργειας υπό τον πλήρη έλεγχο του κράτους του Ισραήλ και κατά αυτόν τον τρόπο δύναται να πολλαπλασιαστεί η ισραηλινή, ενεργειακή ασφάλεια⁴.

Είναι γεγονός ότι οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ Τουρκίας και Ισραήλ έχουν παγώσει τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί επισφαλώς ότι μία πιθανή μελλοντική επαναπροσέγγιση στις σχέσεις των δύο περιφερειακών εταίρων δεν θα απέκλειε άλλους ενεργειακούς εταίρους, όπως καθίσταται η Κυπριακή Δημοκρατία, από τους ενεργειακούς σχεδιασμούς του Ισραήλ, εάν και εφόσον δεν συμπίπτουν τα εθνικά τους συμφέροντα. Πιο συγκεκριμένα, αν δεν επιλυθεί η «διαμάχη» Ισραήλ και Κύπρου για το γειτονικό οικόπεδο Ισάι, το οποίο εκτιμάται ότι διαθέτει 7-10 δις κ.μ στα θαλάσσια σύνορά τους, με την προϋπόθεση συμφωνίας, που θα καθορίζει ότι η παραγωγή του πεδίου της Αφροδίτης θα συμβαδίζει με την αντίστοιχη παραγωγή του τεμαχίου Ισάι, οι εταιρείες κοινοπραξίας θα επιχειρήσουν να αναστείλουν την ανάπτυξη παραγωγής του οικοπέδου 12.

Ακόμη, το κράτος του Ισραήλ ενδεχομένως να επέλεγε να εξάγει μέρος των ενεργειακών του αποθεμάτων σε ασιατικές αγορές ενέργειας, οι οποίες συνηθίζεται να αγοράζουν σε πιο υψηλές τιμές συγκριτικά με την ευρωπαϊκή, ενεργειακή αγορά, λόγω πιθανών πολιτικών προβλημάτων. Άλλωστε, το Ισραήλ έχει ήδη προσπαθήσει να κάνει διαφοροποίηση των εξαγωγικών των διαδρομών, προτάσσοντας προκαταρκτικές συμφωνίες με την Ιορδανία και με την Παλαιστινιακή Αρχή, αν και έχουν τεθεί εν αμφιβόλω από την Αντιμονοπωλιακή Αρχή του ισραηλινού κράτους και η δε Ιορδανία έχει αναστείλει αυτές τις διαπραγματευτικές ενέργειες για την σχετική ενεργειακή συμφωνία⁵.

---

⁴ Stratfor Global Intelligence. (2013, April 2). The Limited Geopolitical Cost of Israeli Natural Gas. Retrieved from Stratfor Global Intelligence: <http://www.stratfor.com>

⁵ JTA, "Report: Jordan suspends talks with Israel over \$15b gas deal," Haaretz (04/01/2015), Retrieved from <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/1.635251>

Σημαντική παράμετρος ως προς την διαμόρφωση της ισραηλινής εξωτερικής πολιτικής καθίσταται σαφώς η διακρατική σχέση -με διπλωματικούς όρους- μεταξύ του Ισραήλ και της Τουρκίας και τίθεται πιο σημαντική από ποτέ άλλοτε για τον εξής λόγο. Όπως επισημαίνει ο Σπαγόπουλος (2019), η πολιτική σκηνή του κράτους του Ισραήλ έχει αλλάξει άρδην από τις εκλογές, που έλαβαν χώρα στο εσωτερικό του τον περασμένο Σεπτέμβριο, θέτοντας υπό αμφισβήτηση την επανεκλογή του πρώην ισραηλινού πρωθυπουργού Νετανιάχου, αν και παραμένει ένας εκ των κύριων διεκδικητών για την πιθανή, εκλογική αναμέτρηση που έπεται τον Μάρτιο του 2020. Στο πρόσωπο του πολιτικού ηγέτη του Ισραήλ αποτυπώνεται η βασική αρχιτεκτονική της ισραηλινής θεωρίας περί «στρατηγικού βάθους». Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι ο Μ. Νετανιάχου θεωρείται ως βασικός εμπνευστής της γεωστρατηγικής συμμαχίας στο τρίγωνο Ελλάδα – Κύπρου – Ισραήλ, που έχει αναπτυχθεί τα τελευταία χρόνια και ουσιαστικά εκείνος που κινητοποίησε την έναρξη διπλωματικών συνομιλιών με τους στρατηγικούς της εταίρους προς αυτή την κατεύθυνση. Παράλληλα, ο πρόεδρος Ερντογάν και η στρατηγική πολιτική της Τουρκίας αντιτάχθηκαν σε αυτή την εξέλιξη, στρεφόμενος εχθρικά σε απόλυτο βαθμό -«ψυχραίνοντας» τις ισραηλινoturκικές σχέσεις- προς το Τελ Αβίβ. Άρα, η οποιαδήποτε πιθανή αποπομπή του από τα πολιτικά τεκταινόμενα του Ισραήλ στο άμεσο μέλλον, μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την ήδη υπάρχουσα συμμαχία των τριών χωρών.

Το ισραηλινό κράτος εξέταζε επιπρόσθετα το σενάριο κατασκευής αγωγού φυσικού αερίου προς την Τουρκία και μεταφορά του μέσω αυτής -ως λύση πιο εύκολη γεωγραφικά και πιο οικονομική-, το οποίο για λόγους αβεβαιότητας και διλημάτων ασφαλείας ναυάγησε, καθώς δεν συμβαδίζει με την συνολική γεωπολιτική κατάσταση της περιοχής. Η εξέλιξη ενός τέτοιου σεναρίου για την πολιτική ζωή του Ισραήλ, δείχνει να ικανοποιεί σε μεγάλο βαθμό την γείτονα χώρα Τουρκία, η οποία ενδεχομένως να προσπαθήσει να επαναπροσεγγίσει το Ισραήλ, ενώ διαφαίνεται ότι η επιδείνωση στις σχέσεις Τουρκίας – Ισραήλ επηρεάζουν και τις διαπροσωπικές σχέσεις των δύο ηγετών. Ακόμη, δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι το Ισραήλ αποσιωπά κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα απέναντι στις προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας και τις εν γένει εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο, προκρίνοντας το εθνικό του συμφέρον για αποκατάσταση των τεταμένων σχέσεων που διατηρεί με το τουρκικό κράτος. Αλλά όπως παρατηρείται η μεταβολή των συσχετισμών ισχύος, ομοίως

δύνανται να μεταβάλλονται και τα συμφέροντα των διεθνών παικτών, ακόμη και στο υπό εξέταση υποσύστημα.

Αυτοί οι έντονοι προβληματισμοί και το κλίμα ρευστότητας που επικρατούν εντείνουν το πολιτικό ρίσκο στις περιφερειακές σχέσεις των κρατών της Ανατολικής Μεσογείου, θέτοντας αμφίβολο το μελλοντικό status quo του υπό εξέταση υποσυστήματος, αφού κανείς δεν μπορεί να εγγυηθεί σε απόλυτο βαθμό, παρά μόνο να προβλέψει για το τι μέλλει γενέσθαι.

Η ενεργειακή πολιτική της Αιγύπτου. Σε πλήρη επαναπροσδιορισμό του ενεργειακού σχεδιασμού στο νότιο και ανατολικό άκρο της Μεσογείου, είναι ενθαρρυντικό και ταυτόχρονα ανησυχητικό το γεγονός ότι υπάρχουν υποθαλάσσια κοιτάσματα, τα οποία διαμοιράζονται στις Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες (ΑΟΖ) του Ισραήλ, της Αιγύπτου και της Κύπρου (Ιωσηφίδης, 2011). Μόλις το έτος 2015, η ιταλική εταιρεία ENI ανακάλυψε το υπερμέγεθες κοιτάσμα Zohr -με 30 τρις κυβικά πόδια-, το οποίο βρίσκεται ανοικτά της ακτογραμμής της Μεσογείου, στην ΑΟΖ της Αιγύπτου, ενώ από τις αρχές του 2018 έχει επισήμως ξεκινήσει η παραγωγή εκμετάλλευσης του πεδίου αυτού. Στην ΑΟΖ της Αιγύπτου, έχουν γίνει συνολικά 1900 γεωτρήσεις και ανακάλυψη 4,8 τρις κ.μ φυσικού αερίου. Το κοιτάσμα Zohr είναι ομολογουμένως το πιο μεγάλο πεδίο φυσικού αερίου που ανακαλύφθηκε τα τελευταία χρόνια, επιτρέποντας στην Αίγυπτο να ικανοποιήσει τόσο την εσωτερική της αγορά, αλλά και να εξάγει μέρος των υδρογονανθράκων σε υγροποιημένη μορφή προς την Ευρώπη⁶ ή και τις ασιατικές αγορές με την μορφή LNG (Βαβίκης, 2015). Έτσι, η αιγυπτιακή, ενεργειακή στρατηγική που υιοθετείται αξιοποιεί τα κοιτάσματα στην αιγυπτιακή ΑΟΖ, διεκδικώντας τον τίτλο μίας από τις ταχέως αναπτυσσόμενες οικονομίες παγκοσμίως κατά την Τρίτη χιλιετία, ενώ προσδίδει στην Αίγυπτο τέτοια γεωπολιτική αξία, η οποία αναβαθμίζει την γεωστρατηγική της θέση στο περιφερειακό υποσύστημα.

Σε αυτή την δυναμική διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο και η ύπαρξη τερματικών σταθμών υγροποίησης φυσικού αερίου στο Idku και στον λιμένα της πόλης Damietta, στρατηγικά σημεία για την ενεργειακή πολιτική της Αιγύπτου με συνολική ικανότητα εξαγωγών LNG που αγγίζει το 1,75 δις κυβικών ποδιών ανά ημέρα (Rystad

---

⁶ Η Ε.Ε και η Αίγυπτος υπέγραψαν μόλις το 2018 νέο μνημόνιο συμφωνίας σχετικά με μία στρατηγική σχέση των δύο εταίρων στον ενεργειακό τομέα, προβάλλοντας ως μία εκ των κύριων προτεραιοτήτων αυτής της στρατηγικής συνεργασίας την περαιτέρω αρωγή στον τομέα του φυσικού αερίου και πετρελαίου. Retrieved from <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/key-partner-countries-and-regions/neighborhood-south>

Energy, 2019). Η εγγύτητα του αιγυπτιακού κράτους με το Ισραήλ σε συνδυασμό με το υπάρχον δίκτυο αγωγών που κατέχει, θα μπορούσαν να μειώσουν το κόστος μεταφοράς του ισραηλινού φυσικού αερίου σε αντιδιαστολή με το κόστος κατασκευής ενός πιθανολογούμενου αγωγού στο εσωτερικό της τουρκικής επικράτειας (Bouso, 2014). Ένα σχέδιο που θα τεθεί πιθανόν σε εφαρμογή στο προσεχές μέλλον είναι η χρήση του ήδη υπάρχοντος αγωγού αερίου Arish-Ashkelon, που συνδέει το Ισραήλ με την Αίγυπτο. Εφόσον προκριθεί αυτό το σενάριο, το φυσικό αέριο που προέρχεται από τα κοιτάσματα Αφροδίτη (οικόπεδο 12 στην ΑΟΖ Κύπρου), Leviathan και Tamar, θα μεταφέρεται μέσω αυτού του αγωγού στο αιγυπτιακό λιμάνι της Damietta. Εκεί θα καταλήγει εξίσου και ο μελλοντικός αγωγός που θα οδηγεί το φυσικό αέριο του πεδίου Zohr εντός της βορειοδυτικής ΑΟΖ της Αιγύπτου και από εκεί να διανέμεται προς την αιγυπτιακή ενδοχώρα. Η προώθηση μίας έκβασης όπως αυτή προτάσσεται από πολλές επενδυτικές εταιρείες, που επιθυμούν να εμπλακούν στην άντληση και διακίνηση των εν λόγω ενεργειακών αποθεμάτων από τα κοιτάσματα που προλέχθησαν. Στις επενδυτικές εταιρείες συμπεριλαμβάνονται μεταξύ άλλων η ιταλική ENI, η αμερικανική Noble Energy, η ισραηλινή Delek Group και η βρετανο-αιγυπτιακή BG Group. Άλλωστε, τα δύο τερματικά της Αιγύπτου συνηγορούν ως προς το σενάριο που επικρατεί σχετικά με την αξιοποίηση των υδρογονανθράκων της Κυπριακής ΑΟΖ. (Εικόνα 2.3.1)

Παράλληλα, η αιγυπτιακή κυβέρνηση εγκαινιάζει φιλόδοξο πρόγραμμα με κατεύθυνση προς τον σχεδιασμό 11 νέων έργων φυσικού αερίου στον θαλάσσιο χώρο της, επιθυμώντας να καταστεί ένας σημαντικός, περιφερειακός κόμβος ως προς την διανομή και την διακίνηση του φυσικού αερίου που παράγει αλλά και δέχεται στους κόλπους της, κυρίως λόγω της γεωγραφικής θέσης του αιγυπτιακού κράτους, αλλά και λόγω του ότι διαθέτει εγκαταστάσεις και τεχνικές υποδομές υδροποίησης και επαναεριοποίησης για την επεξεργασία και την αποθήκευση ΥΦΑ στο εσωτερικό του, παρέχοντάς του στρατηγικό πλεονέκτημα. Με αυτό τον τρόπο θα αποφύγει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα των προηγούμενων ετών αναφορικά με την αύξηση της εσωτερικής, ενεργειακής ζήτησης της Αιγύπτου και τα προβλήματα παραγωγής και διανομής φυσικού αερίου, υπό τα καθεστώτα των προέδρων Mubarak και Morsi. Με το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης, η οποία έχει συντελέσει δραματικά στην έλλειψη πολιτικής σταθερότητας και ασφάλειας στην περιοχή και την επέκταση αυτής και στο εσωτερικό του αιγυπτιακού κράτους το 2011 με σειρά πολιτικών κρίσεων και ασταθές πολιτικό σκηνικό, είχαν προκύψει πιέσεις ανάμεσα στην Αίγυπτο και το Ισραήλ,

μειώνοντας τις ισραηλινές εισαγωγές από την γείτονα χώρα και δημιούργησαν τριβές ως προς τις εμπορικές-επενδυτικές σχέσεις των δύο περιφερειακών εταίρων.

Εικόνα 2.3.1: Ενεργειακά κοιτάσματα στην ΑΟΖ της Αιγύπτου

Πηγή: <http://www.worldenergynews.gr/index.php?id=31378>

Η ενεργειακή πολιτική της Αιγύπτου στοχεύει συνολικά να θέσει το στάδιο μίας από κοινού σταθερής ενεργειακής αγοράς στην περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου, η οποία θα είναι σε θέση να αξιοποιεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα τρέχοντα και μελλοντικά επενδυτικά έργα, με την μείωση του κόστους παραγωγής και παράλληλα την διατήρηση ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, όπως και την προσέλκυση νέων επενδυτών, αλλά και μεγάλων επιχειρηματικών κύκλων, για την εξόρυξη και εκμετάλλευση των περιφερειακών αποθεμάτων που ευρίσκονται στον πυρήνα του ενδιαφέροντος εδώ και ορισμένα χρόνια. Ο περιφερειακός αυτός στόχος που επιδιώκει η Αίγυπτος για την μεγιστοποίηση της ισχύος και της εθνικής της κυριαρχίας, ενθαρρύνεται σε μεγάλο βαθμό, στο πλαίσιο χάραξης κοινής ενεργειακής στρατηγικής λόγω κοινών συμφερόντων των τεσσάρων χωρών, που εξυπηρετούνται από την ανάπτυξη τριμερών και τετραμερών συνεργασιών στον ενεργειακό τομέα - συμπεριλαμβανομένου του τομέα ασφάλειας- μεταξύ της ίδιας, του Ισραήλ, της Ελλάδας και της Κύπρου, που επιζητούν συνολική ευημερία και περιφερειακή σταθερότητα.

Στον αντίποδα αυτών των συμμαχικών σχημάτων αντιτίθεται σθεναρά με επιθετική αντίδραση η Τουρκία, όπως θα γίνει κατανοητό στην υποενότητα που έπεται, η οποία δεν διατηρεί καλές, διπλωματικές σχέσεις με την μουσουλμανική γείτονα χώρα. Οι τουρκο-αιγυπτιακές σχέσεις έχουν επιδεινωθεί ύστερα από την ανατροπή του τότε προέδρου της Αιγύπτου Μ. Morsi το 2013 και έκτοτε βρίσκονται σε τέλμα. Το σημερινό, αιγυπτιακό καθεστώς υπό την προεδρία του Abdel Fattah el-Sisi μπορεί να τεθεί στο πλευρό της Ελλάδας και της Κυπριακής Δημοκρατίας απέναντι στις τουρκικές προκλητικές ενέργειες, προσβλέποντας στην πιθανή πρόσβαση της μεγάλης αγοράς φυσικού αερίου που διαθέτει το αιγυπτιακό κράτος με κατεύθυνση προς την γηραιά ήπειρο. Η Αίγυπτος -από εσωτερικές κυβερνητικές πηγές- προκρίνεται ως έχει η καλύτερη ενεργειακή επιλογή, τόσο από πολιτική, όσο και από οικονομική άποψη, όπως διαμορφώνονται τα νέα γεωπολιτικά δεδομένα της περιοχής, συμβάλλοντας στην διασφάλιση εξισορρόπησης της περιφέρειας της Ανατολικής Μεσογείου.

Τέλος, βάσει των πρόσφατων μελετών που διενεργήθηκαν σχετικά με την επικείμενη κατασκευή του υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου East Med, η ανάλυση του οποίου πρόκειται να παρατεθεί σε επόμενη ενότητα του παρόντος κεφαλαίου, στο παιχνίδι αυτής της ενεργειακής συγκυρίας δεν φαίνεται να συναινεί η Αίγυπτος και φυσικά διεκδικεί χώρο και ρόλο στην περιοχή και ο αγωγός αυτός δεν συνιστά για την ίδια την καλύτερη δυνατή επιλογή, συγκριτικά πάντα με την δυναμικότητα που προκύπτει από τους δικούς της ενεργειακούς πόρους στην αιγυπτιακή ΑΟΖ, που μπορούν να καταστήσουν το αιγυπτιακό κράτος σε μεγάλο περιφερειακό κόμβο ενέργειας.

Η ενεργειακή πολιτική της Τουρκίας. Η πλεονεκτική, γεωστρατηγική θέση της Τουρκίας, η οποία ευρίσκεται σε ένα ζωτικό, γεωγραφικό χώρο λειτουργώντας ως γέφυρα μεταξύ Ευρώπης-Ασίας και Δύσης-Ανατολής, προσδίδει στην ίδια γεωπολιτική αξία και αυξάνει παράλληλα την δυνατότητα ανάπτυξης της ως διαμεσολαβητής στο ευρύτερο περιφερειακό σύστημα, όπου υπάγεται. Το τουρκικό κράτος χαρακτηρίζεται από την δημιουργία σημαντικών υποδομών μεταφοράς ενέργειας τα τελευταία χρόνια, ήτοι ένα ευρύ δίκτυο αγωγών φυσικού αερίου στο εσωτερικό του, κυρίως λόγω της αυξανόμενης ζήτησης του συγκεκριμένου ενεργειακού φυσικού πόρου -όπως έχει ήδη γίνει αναφορά του- προετοιμάζοντας το έδαφος στο να μετατραπεί σε χώρα διαμετακομιστή ή όπως συνηθίζεται να λέγεται σε διαμετακομιστικό hub και με προοπτική διασύνδεσής του με άλλες ενεργειακές αγορές διεθνώς.

Ως περιφερειακός δρών στην Ανατολική Μεσόγειο, η Τουρκία προκρίνεται, θεωρούμενη ότι εφαρμόζει μία καλά συντεταγμένη ενεργειακή πολιτική με συνέχεια, που στοχεύει στη διασφάλιση οικονομικών κερδών για την ίδια επιδιώκοντας να αποκομίσει τα μέγιστα οφέλη μέσω της προώθησης των πολιτικών της βλέψεων και να αναδυθεί σε ενεργειακό κόμβο. Είναι δε προφανές από τις στρατηγικές κινήσεις της ότι αποσκοπεί να αποκτήσει επιρροή στην περιφέρειά της και να μετατραπεί σε μία από τις μεγαλύτερες δυνάμεις στην γεωπολιτική σκακιέρα της Ανατολικής Μεσογείου, αποβλέποντας στην μεγιστοποίηση της εθνικής και περιφερειακής της ισχύος. Παράλληλα η τακτική της τουρκικής διπλωματίας να χρησιμοποιήσει τόσο εργαλειακά, όσο και πολιτικά με όρους αναγκαστικής διαπραγμάτευσης -με μέσο νομιμοποίησης τον πολιτικό εξαναγκασμό- την ενέργεια και όποια συνεργασία αναζητά η ίδια στον ενεργειακό τομέα -όπως ισχύει η συνεργασία της με τον ενεργειακό προμηθευτή της, το Ιράν- την κάνει να επιθυμεί την αναβάθμιση του πολιτικού και οικονομικού της ρόλου στην ευρύτερη Μέση Ανατολή. Η ενεργειακή της εξάρτηση από την Ρωσία -έναν μεγάλο ενεργειακό εταίρο- στο παρελθόν, έχει κινητοποιήσει εκτός της Ε.Ε και την Τουρκία, η οποία επιδιώκει τα τελευταία χρόνια να διαφοροποιήσει τους ενεργειακούς της προμηθευτές, αναζητώντας στο πρόσωπό τους και πολλές φορές σκοπίμως άλλους συμμάχους, από τους οποίους μπορεί να ωφεληθεί σε οποιοδήποτε επίπεδο (εθνικό, περιφερειακό, διεθνές).

Ωστόσο καθίσταται φανερό το γεγονός ότι η Τουρκία αποτελεί μία αναθεωρητική δύναμη στο διεθνές σύστημα του τρέχοντος αιώνα, με αιχμηρή, στρατηγική ρητορική στις ενέργειες με απειλή χρήσης βίας, στις οποίες προβαίνει, ώστε να δημιουργήσει de facto τετελεσμένα. Η επιθετική της πολιτική μέσω της στρατιωτικής της ισχύος, η οποία αγγίζει τα όρια προκλητικών ενεργειών, είναι ουσιαστικά μία αέναη προσπάθεια αποτροπής -δηλαδή μία προσπάθεια παρεμπόδισης ή και ματαίωσης- ευρύτερων συνεργατικών δομών (συμμαχιών) ανάμεσα στους περιφερειακούς παίκτες, που έχουν ωριμάσει ή αναπτύσσονται στο νοτιοανατολικό άκρο της Μεσογείου αλλά και μία προσπάθειά της να αποθαρρύνει τους όποιους επενδυτικούς κολοσσούς συμμετέχουν προς όφελός τους στην γεωπολιτική σκακιέρα της περιοχής. Παράλληλα, μέσω αυτής της τακτικής που ασκεί η Τουρκία, υπενθυμίζει δυναμικά την παρουσία της, επιθυμεί διακαώς να εμπλακεί ενεργά στο ενεργειακό παιχνίδι και να οικειοποιηθεί των συμφερόντων γειτονικών χωρών, διεκδικώντας ακόμη και με παράνομα μέσα οτιδήποτε εκείνη θεωρεί ότι υπάγεται στα κυριαρχικά

της δικαιώματα, είτε κάνει λόγο για υφαλοκρηπίδα, είτε για ανακήρυξη τουρκικής ΑΟΖ είτε για συμμετοχή και μερίδιο στον ορυκτό πλούτο της Μεσογείου.

Κατά αυτόν τον τρόπο, κινούμενη στα πλαίσια της αποξένωσης και της διεθνούς δυσαρέσκειας, που συγκεντρώνει στο πρόσωπό της από τη διεθνή κοινότητα -με εξαίρεση ορισμένες χώρες που στηρίζουν το τουρκικό κράτος- η Τουρκία του προέδρου Erdogan λειτουργεί ως βασικός -αν όχι ο πιο σημαντικός- παράγοντας αποσταθεροποίησης στην ευρύτερη περιοχή, εντείνοντας τα διλήμματα ασφαλείας και αυξάνοντας το αίσθημα καχυποψίας που κυριαρχεί στις σχέσεις των ενεργειακών εταίρων σε διμερές και περιφερειακό επίπεδο. Το τουρκικό κράτος ασκεί στην ευρύτερη περιοχή μία πολυεπίπεδη, εξωτερική πολιτική, μέσω της οποίας επιδιώκει να καταστεί περιφερειακός ηγεμόνας, που θα επηρεάζει όλες τις περιφερειακές εξελίξεις. Αντί λοιπόν η Τουρκία να εξαλείψει τα υφιστάμενα προβλήματα με τις χώρες της περιφέρειάς της -κατά το δόγμα Davutoglu μηδενικά προβλήματα- όχι μόνο βρίσκεται σε αντιπαράθεση με τους γείτονές τους, αλλά είναι εμπλεκόμενη σε δύο μέτωπα της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, το Κουρδικό και το Συριακό ζήτημα. Ο Ahmet Davutoglu (2001) υπογραμμίζει με ευκρίνεια το τουρκικό δόγμα του «στρατηγικού βάθους» και πρεσβεύει μία επεκτατική πολιτική του νέο-οθωμανισμού, που ασκεί η τουρκική, πολιτική ηγεσία. Σύμφωνα με αυτό, ο ρόλος που θα διαδραματίσει η Τουρκία, τόσο στην περιφέρειά της, όσο και διεθνώς είναι συνάρτηση των τακτικών κινήσεων της τουρκικής, εξωτερικής πολιτικής, αναδυόμενη ως μία ηγεμονική δύναμη με αναθεωρητικές τάσεις και αλλαγή της υφιστάμενης κατάστασης (status quo). Αυτές οι τάσεις μπορούν να εκληφθούν ως απειλή για τα περιφερειακά κράτη, τα οποία πιθανόν να σχηματίσουν έναν αντι-ηγεμονικό συνασπισμό, ως προσπάθεια εξισορρόπησης των ηγεμονικών βλέψεων της αναθεωρητικής δύναμης, όπως επεξηγεί η θεωρία συμμαχιών (Walt, 1987). Συνάμα, ο τουρκικός αναθεωρητισμός εγείρει την ανησυχία, για το κατά πόσον αξιόπιστη χώρα διαμετακόμισης θα συνίσταται η Τουρκία στο προσεχές μέλλον ως επιλογή διακίνησης του φυσικού αερίου διαμέσου της επικράτειάς της.

Οι καλές διπλωματικές σχέσεις της Τουρκίας με κάποια γειτονικά κράτη -όπως για παράδειγμα με την Αίγυπτο και το Ισραήλ- έχουν αποσαθρωθεί εδώ και αρκετό καιρό ή συνεχίζουν να αποδομούνται -όπως διαφαίνονται οι τωρινές ελληνοτουρκικές σχέσεις- ύστερα από την τελευταία κίνηση του τουρκικού κράτους να συνάψει- επικυρώσει μνημόνιο συνεργασίας με την κυβέρνηση της Λιβύης ως προς την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών δικαιοδοσίας στην Ανατολική Μεσόγειο, παραβιάζοντας κατάφορα τόσο την ΑΟΖ της Ελλάδας, όσο το διεθνές δίκαιο και το

ΔΘ (Νέδος, 2019). Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημανθεί ότι η Τουρκία έχει προβεί στην κατάθεση αυτού το μνημονίου στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αναμένοντας την έγκρισή του. Αντιθέτως, αυτό το μνημόνιο συναντίληψης Τουρκίας-Λιβύης απορρίπτονται και καταδικάζουν η Ελλάδα -μέσω επιστολών της στα Ηνωμένα Έθνη- και μια σειρά χωρών. Μεταξύ αυτών στρέφονται κατά αυτής της προκλητικής ενέργειας με στάση αλληλεγγύης η Αίγυπτος, η Κύπρος, το Ισραήλ, όπως επίσης οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Ε.Ε, η οποία τελευταία αναφέρει ρητώς ότι το συγκεκριμένο σύμφωνο δεν παράγει έννομα αποτελέσματα, ενώ έχει αιτηθεί ως προς την δημιουργία κυρώσεων και πιέζει για την εφαρμογή τους σε περίπτωση μη συμμόρφωσης της κυβέρνησης της Τρίπολης και της Άγκυρας αντίστοιχα.

Στο χρονικό της κλιμακούμενης έντασης από τις τουρκικές προκλητικές ενέργειες συγκαταλέγεται το έντονο ενδιαφέρον δραστηριοποίησης της Τουρκίας για την κυπριακή ΑΟΖ, με μία ολοένα αυξανόμενη επιθετική στάση της πρώτης από το 2018, αναφορικά με τα δικαιώματα εξόρυξης-εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων στην Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη της Κύπρου, τα οποία και διεκδικεί πασιφανώς, υποστηρίζοντας τα δικαιώματα του τουρκοκυπριακού λαού, έπειτα από την χορήγηση αδειών γεώτρησης-εξερεύνησης από την Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒΚ)⁷. Η τουρκική πλευρά φαίνεται να συνεχίζει τις γεωτρητικές της δραστηριότητες, διενεργώντας σύμφωνα με τις πρόσφατες εξελίξεις νέα γεώτρηση στο τεμάχιο 7 της κυπριακής ΑΟΖ το τουρκικό γεωτρώπανο Yavuz στο σημείο «Μόρφου-1», όπως και στα οικόπεδα 2,3 της κυπριακής ΑΟΖ παρά τη καταδίκη των παράνομων τακτικών της από την κυπριακή κυβέρνηση μέσω της Ε.Ε και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, αλλά και τον ΟΗΕ, ο οποίος ψήφισε με σκοπό να επιβάλλει οικονομικές-διπλωματικές κυρώσεις -κατά προσώπων και εταιρειών- προς την Τουρκία το δεύτερο εξάμηνο του έτους 2019⁸. Επιπλέον, η ίδια απειλεί ότι θα προχωρήσει σε έρευνες νοτίως της Κρήτης και ανατολικά της νήσου Μεγίστης (επονομαζόμενο ως Καστελόριζο), οικειοποιεί τα συμφέροντά της με εκφοβιστική συμπεριφορά, επιζητώντας την κυριαρχία που της ανήκει δικαιωματικά, όπως εξαγγέλλει.

---

⁷ Η Τουρκία έχει στην διάθεσή της ήδη δύο ερευνητικά πλοία -Fatih και Yavuz- τα οποία διενεργούν έρευνες νοτιοδυτικά και βορειοανατολικά της κυπριακής ΑΟΖ. Επιπροσθέτως, το τουρκικό σειсмоγραφικό πλοίο Barbaros διεξάγει επιχειρήσεις νοτίως της Μεγαλονήσου (ήδη από το 2014), ενώ σχεδιάζεται η άμεση προσθήκη του πλοίου Otuc Reis (TPAO) στις ερευνητικές κινήσεις της Τουρκίας. Retrieved from <http://www.tpao.gov.tr/>

⁸ Turner, J. (2019, September 30). Cyprus and Turkey: the battle for oil and gas in the Eastern Mediterranean. Retrieved from Offshore-Technology.Com: <https://www.offshore-technology.com/features/cyprus-and-turkey-the-battle-for-oil-and-gas-in-the-eastern-mediterranean/>

Υπό την σκιά του Κυπριακού ζητήματος, η τουρκική κυβέρνηση εξακολουθεί να πιέζει για διεκδικήσεις που αφορούν τον υποθαλάσσιο χώρο και την παράκτια-υπεράκτια ζώνη της Κύπρου, εξαναγκάζοντας τους περιφερειακούς δρώντες να καθίσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων με απώτερο στόχο τον διαμοιρασμό των ενεργειακών αποθεμάτων, με τέτοιο τρόπο που να συμφέρει την Τουρκία και τα εθνικά της συμφέροντα. Ωστόσο, όπως όλα δείχνουν, δεν μπορεί να επέλθει μία από κοινού συμφωνία και ταυτόχρονα προς όφελος όλων των συμβαλλόμενων μερών -διαμέσου της διπλωματικής οδού και του διαλόγου- εάν δεν διευθετηθεί το κύριο πολιτικό ζήτημα για την Κυπριακή Δημοκρατία και παύσουν οι τουρκικές αξιώσεις για εδαφικές διεκδικήσεις του τουρκικού ψευδοκράτους, στην κατεχόμενη Βόρεια Κύπρο. Συνεπώς, το Κυπριακό ζήτημα καθίσταται προϋπόθεση εκκίνησης των διαπραγματεύσεων για τους λαούς της Ανατολικής Μεσογείου και της πιθανής εξεύρεσης λύσης-έλευσης περιφερειακής σταθερότητας στην περιοχή. Στην συνέχεια θα ακολουθήσει περαιτέρω διερεύνηση επί του δυσεπίλυτου, πολιτικού προβλήματος που αφορά την Κύπρο, την Τουρκία και την Ελλάδα.

Η Τουρκία αντιτάσσεται σθεναρά στην πολιτική εμβάθυνσης της οποιασδήποτε ενεργειακής συνεργασίας προκύπτει μεταξύ των παικτών του γεωπολιτικού παγνίου, που εκτυλίσσεται στην Ανατολική Μεσόγειο, ανακηρύσσοντας κατά επανάληψη ότι επιθυμεί να μετέχει των ενεργειακών εξελίξεων και να μην στερείται ποσοστών από τον ενεργειακό πλούτο που της αναλογεί όπως υπαινίσσεται -σύμφωνα και με τα κυριαρχικά της δικαιώματα- στην ευρύτερη περιφέρειά της, όσο και αν φαίνεται ότι η ίδια απομονώνεται ολοένα και περισσότερο σε διπλωματικό επίπεδο.

Η ενεργειακή πολιτική της Κυπριακής Δημοκρατίας. Σε αυτή την υποενότητα αναλύεται η εξωτερική πολιτική στον τομέα της ενέργειας, που εστιάζει στην περίπτωση της Κύπρου, ενός νησιού της Μεσογείου που έχει αποτελέσει πηγή εντάσεων και ανταγωνισμού εδώ και αιώνες, αν διεξαχθεί ιστορική-πολιτισμική αναδρομή πίσω στον χρόνο, διατηρώντας την συνθήκη αυτή αναλλοίωτη. Όλες οι δυνάμεις που δηλώνουν την παρουσία τους στην Μεσόγειο, εποφθαλμιούν το κράτος αυτό λόγω της γεωπολιτικής θέσης που κατέχει. Η εθνική ενεργειακή στρατηγική της Κυπριακής Δημοκρατίας έχει αναβαθμιστεί κατά πολύ και συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός γεωπολιτικού τοπίου με νέα οικονομικά-πολιτικά δεδομένα, έπειτα από τις υποθαλάσσιες έρευνες και ανακαλύψεις τεσσάρων κοιτασμάτων με ενεργειακούς

πόρους από διεθνείς εταιρείες υδρογονανθράκων, που αποτελούν γεγονός μόλις τα τελευταία οκτώ χρόνια.

Πιο ειδικά, στο οικόπεδο 12 ανακαλύφθηκε το 2011 το ενεργειακό κοίτασμα Αφροδίτη με ανάδοχο την Noble Energy και την συνεκμετάλλευση των εταιρειών Delek και Shell. Σε πρώιμο στάδιο των προηγούμενων ετών, προκρινόταν σχέδιο εκμετάλλευσης των ενεργειακών αποθεμάτων του πεδίου 12 για την κατασκευή τερματικού σταθμού υγροποίησης στο Βασιλικό Κύπρου⁹, αλλά και το σενάριο προώθησης φυσικού αερίου, σύμφωνα με τις αρχικές εκτιμήσεις από την πρώτη γεώτρηση του πεδίου Αφροδίτη (Νικολάου, 2015). Ωστόσο, με τα σημερινά δεδομένα και όπως κατέδειξε η επιβεβαιωτική γεώτρηση Αφροδίτη -2, οι εκτιμήσεις για τους πλέον δυνητικούς, ενεργειακούς πόρους ανέρχονται γύρω στα 4 τρις κυβικά πόδια φυσικού αερίου, δηλαδή 4,5 τρις κ.μ βεβαιωμένων αποθεμάτων Υ/Α. Για να καταστεί βιώσιμη η ενδεχόμενη κατασκευή τεχνικών έργων αποθήκευσης και μεταφοράς φυσικού αερίου¹⁰, είναι προαπαιτούμενος ένας μεγαλύτερος όγκος ενεργειακών πόρων, που θα είναι εφικτός στο προσεχές μέλλον, μετά την ανακάλυψη και άλλων κοιτασμάτων στην κυπριακή ΑΟΖ, με τα ήδη βεβαιωμένα στοιχεία να είναι ενθαρρυντικά προς μία τέτοια προοπτική.

Το κοίτασμα Καλυψώ -στο τεμάχιο 6- με άδεια εκμετάλλευσης για λογαριασμό της ιταλικής εταιρείας ENI και της γαλλικής Total κατέδειξε ότι περιέχει σύμφωνα με τις σεισμικές έρευνες (2019) περίπου 6-8 τρις κυβικά πόδια φυσικού αερίου. Η Τρίτη ανακάλυψη υποθαλάσσιου κοιτάσματος δεν είναι άλλη από το πεδίο Γλαύκος -υπό την ερευνητική δραστηριότητα της ExxonMobil- στο οικόπεδο 10, με ανακτήσιμα αποθέματα φυσικών πόρων που υπολογίζονται μεταξύ 5 και 8 τρις κυβικών ποδιών, επαναφέροντας στο προσκήνιο την προτεραιότητα ανάπτυξης τεχνικών υποδομών και εγκαταστάσεων προς την επίτευξη διοχέτευσης του κυπριακού αερίου στους κόλπους της ευρωπαϊκής αγοράς (των ευρωπαϊκών εταίρων της Κύπρου). Το τέταρτο πεδίο αποτελεί τον Ονησιφόρο, η γεώτρηση του οποίου έλαβε χώρα το 2017 από τις εταιρείες Total και Eni. Το κοίτασμα αυτό εκτείνεται μεταξύ του κυπριακού πεδίου Γλαύκος και

---

⁹ Το γεωπολιτικό σενάριο κατασκευής του συγκεκριμένου τερματικού σταθμού παραμένει ως πρώτη προτεραιότητα της κυπριακής κυβέρνησης, ώστε να υλοποιηθεί αυτός ο ενεργειακός στόχος και να καλύψει μελλοντικά τις ενεργειακές ανάγκες του νησιού.

¹⁰ Τα προκαταρκτικά σχέδια τείνουν προς την εφαρμογή μεταφοράς φυσικού αερίου μέσω ειδικού αγωγού με κατεύθυνση τους μοναδικούς έως τώρα σταθμούς υγροποίησης στην Αίγυπτο και από εκεί η διοχέτευσή του προς την ευρωπαϊκή αγορά. Αντίστοιχα, μία επαρκής ποσότητα φυσικών πόρων δύναται να πραγματοποιηθεί μέσω μελλοντικού αγωγού προς το Βασιλικό. Η Ε.Ε στηρίζει επίσημα αυτό το πιθανό ενδεχόμενο.

του αιγυπτιακού Zohr, ευρισκόμενο στο τεμάχιο 11 της κυπριακής ΑΟΖ. Από τις έρευνες που διεξήχθησαν βρέθηκε μόλις μισό τρισεκατομμύριο κυβικών ποδιών φυσικού αερίου, το οποίο ωστόσο επιβεβαιώνεται ότι είναι ανάλογο του γεωλογικού μοντέλου του κοιτάσματος Zohr ως προς την σύστασή του, όπως επίσης παρουσιάζουν ανάλογη δομή και τα οικόπεδα 6, 8 και 10.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να καταδειχθεί μία σημαντική παράμετρος για την ενεργειακή πολιτική στρατηγική που χαράσσει η Κύπρος. Η εγχώρια ζήτηση φυσικού αερίου κυμαίνεται χαμηλά και δεν καθιστά επενδυτικά βιώσιμο ένα σχέδιο ανάπτυξης παραγωγής των βεβαιωμένων κυπριακών κοιτασμάτων αποκλειστικά για εσωτερική κατανάλωση. Άρα υπάρχουν δύο σενάρια, που μπορούν να συνδράμουν στην περαιτέρω ανάπτυξη και αξιοποίηση αυτών των κοιτασμάτων Υ/Α. Από την μία πλευρά, να γίνει χρήση των υφιστάμενων τερματικών LNG της Αιγύπτου. Από την άλλη πλευρά προτείνεται η ανάπτυξη εγχώριας πλωτής μονάδας LNG. Ως προς αυτή τη λογική -μόλις στα τέλη του 2019- υπεγράφη όπως προοριζόταν η συμφωνία που σχετίζεται με την κατασκευή τερματικού αποθήκευσης και επαναεριοποίησης LNG στο Βασιλικό, που θα περιλαμβάνει πλωτή μονάδα, προβλήτα για την πρόσδεση αυτής και έναν αγωγό επί της προκείμενης προβλήτας.

Η εταιρική σύμβαση των εν λόγω τεχνικών υποδομών κατέστη γεγονός από τους επικεφαλής της Εταιρείας Υποδομών Φυσικού Αερίου και των διεθνών κοινοπραξιών METRON S.A. και China Petroleum Pipeline Engineering, με τις τελευταίες να εισχωρούν δυναμικά στις εξελίξεις της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, συμβάλλοντας στην δημιουργία ενός έργου, που θα αποτελέσει το μεγαλύτερο έως σήμερα ενεργειακό έργο στην επικράτεια της Κυπριακής Δημοκρατίας και προβλεπόμενη λειτουργία κατά προσέγγιση έως το έτος 2030. Το όλο εγχείρημα είναι απόρροια της ευρωπαϊκής χρηματοδότησης και του προγράμματος «Διευκόλυνση Συνδέοντας την Ευρώπη»¹¹, με διαχωρισμό των συμβολαίων, αφενός ως προς την κατασκευή των υποδομών και αφετέρου ως προς την προμήθεια υγροποιημένου φυσικού αερίου (LNG). Εντός του επόμενου έτους έχει προγραμματισθεί εκ νέου διεξαγωγή γεωτρητικών ερευνών και δραστηριοτήτων από τις εμπλεκόμενες εταιρείες υδρογονανθράκων, οι οποίες έχουν λάβει τις σχετικές άδειες ερευνών για την νότια

---

¹¹ Η Ε.Ε έχει δηλώσει την συγκατάθεσή της -με την από κοινού σύμφωνη Αίγυπτο- προς την εξέλιξη κατασκευής υποθαλάσσιου αγωγού από την Κύπρο προς το Idku. Παράλληλα, Κύπρος και Αίγυπτος έχουν συμφωνήσει για την εξαγωγή του κυπριακού αερίου προς την Ευρώπη μέσω του αιγυπτιακού τερματικού σταθμού.

ΑΟΖ της Κύπρου (στα τεμάχια 2, 3, 7, 8), ενώ έχουν δρομολογηθεί μέχρι και έξι διαδοχικές γεωτρήσεις τον ίδιο χρόνο, διευρύνοντας κατά αυτόν τον τρόπο το δυναμικό των ενεργειακών φυσικών πόρων της Ανατολικής Μεσογείου.

Τα ενεργειακά δεδομένα στην κυπριακή ΑΟΖ διαμορφώνουν ένα νέο πλαίσιο στις περιφερειακές σχέσεις των κρατικών δρώντων της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά και για τις εμπλεκόμενες δυνάμεις με έντονο ενδιαφέρον στην συγκεκριμένη περιοχή, που αποκτά ολοένα και μεγαλύτερο γεωστρατηγικό βάθος. Η Κυπριακή Δημοκρατία επιδιώκει και έχει καταφέρει, στον βαθμό που κάτι τέτοιο είναι εφικτό, να συσπειρώσει γύρω της κράτη-συμμάχους και διεθνείς, επενδυτικές εταιρείες που διαπραγματεύονται σε διπλωματικό επίπεδο για την επίτευξη εναρμονισμένων συμφερόντων και τη διασφάλιση ευημερίας και περιφερειακής σταθερότητας στο πλαίσιο της μεταξύ τους αγωγής συνεργασίας στον ενεργειακό τομέα. Το κλίμα συνεργασίας που επικρατεί ανάμεσα στους πιο πολλούς εταίρους με την Κύπρο, έρχεται να διαψευστεί με το μπαράζ συνεχόμενων παρεμβάσεων του τουρκικού κράτους έναντι των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Κυπριακής Δημοκρατίας, που επισκιάζεται εν πολλοίς από το Κυπριακό ζήτημα -όπως προηγήθηκε στην ανωτέρω υποενότητα. Αναφορικά με τις τουρκοκυπριακές διπλωματικές σχέσεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται από κλιμάκωση, που έχει παρατηρηθεί ήδη από το 2014, όταν η Κύπρος δέχθηκε κατάφορη παραβίαση των δικαιωμάτων της νοτίως της αναγνωρισμένης από τον ΟΗΕ Αποκλειστικής Οικονομικής της Ζώνης, ύστερα από την εισβολή του επονομαζόμενου Barbaros και την επιτήρηση των γεωτρήσεων από τουρκικά, πολεμικά πλοία, σε σημείο που η Τουρκία είχε δεσμεύσει εκ των προτέρων με αντίστοιχη NAVTEX σε συνεργασία με το τουρκικό ψευδοκράτος. Η Τουρκία ασκεί εν ολίγοις την πολιτική των «κανονιοφόρων» έναντι της Κύπρου προς όφελός της.

Η Κύπρος αποτελεί το κατ' εξοχήν παράδειγμα στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, όπου τονίζονται περαιτέρω οι υφιστάμενες πολιτικές διαφορές με το τουρκικό κράτος. Το Κυπριακό έχει επηρεάσει τις διμερείς σχέσεις Τουρκίας-Κύπρου, με τέτοιο τρόπο και σε τέτοιο βαθμό, ώστε η Τουρκία να κάνει χρήση του κατεχόμενου τμήματος της Κύπρου κατά το δοκούν, δηλώνοντας με την στρατιωτική της παρουσία ότι δεν επιτρέπει στον περιφερειακό της εταίρο μονομερείς ενέργειες εκμετάλλευσης του ενεργειακού πλούτου στην νότια Κύπρο, επικαλούμενη την προστασία των εθνικών συμφερόντων και των κυριαρχικών της δικαιωμάτων.

Θα πρέπει να τονιστεί σε αυτό το σημείο, ότι πιο πολύ από ποτέ η Κυπριακή Δημοκρατία νιώθει την πίεση από τους Δυτικούς συμμάχους της ως προς την εξεύρεση

λύσης και την πολιτική διευθέτηση του προβλήματος που μαστίζει την κυπριακή μεγαλόνησο εδώ και δεκαετίες, για τον απλό λόγο ότι προσπαθούν να προστατεύσουν τους ενεργειακούς πόρους και κατά συνέπεια τις επενδύσεις τους. Εάν δεν βρεθεί πολιτική διευθέτηση, πολύ πιθανόν η Τουρκία να συνεχίσει να εγείρει αξιώσεις για να πετύχει τους σκοπούς της είτε οδεύσει προς την συνεκμετάλλευση, αν όχι στην ανάπτυξη δομών συνεργασίας σχετικά με τους υδρογονάνθρακες της περιοχής. Η εξέλιξη αυτή φαντάζει αδύναμη και αβέβαιη, όταν οι στρατηγικές επιδιώξεις ενός κρατικού δρώντα κατακλύζονται από πολιτικά ή και οικονομικά εθνικά συμφέροντα, μάλιστα δε όταν παρουσιάζονται αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ των παικτών του διεθνούς συστήματος.

Η ενεργειακή πολιτική της Ελλάδας. Η Ελλάδα είναι πριμοδοτημένη σε ύψιστο βαθμό από την γεωγραφική της θέση -καθώς μεσολαβεί μεταξύ τριών ηπείρων- πληροί τις προϋποθέσεις, με σκοπό να αποτελέσει παράγοντα σταθερότητας στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και στην περιφέρειά της (Βαλκάνια) με προοπτική να διατελέσει αξιόπιστο, δυνητικό διαμετακομιστή ενέργειας προς τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά δίκτυα, ως μέλος της Ε.Ε. Επιπλέον, η Ελλάδα συμμετέχει στο ευρωπαϊκό σχέδιο, συνδιαμορφώνοντας τον Νότιο Ευρωπαϊκό Ενεργειακό Διάδρομο (NEED), που αποτελεί ζωτικής σημασίας στρατηγική πολιτική της Ένωσης (Σταμπολής, 2018). Κύριος στόχος αυτής της στρατηγικής καθίσταται η διαφοροποίηση των διαδρομών ενέργειας (κυρίως από την προμήθεια φυσικού αερίου και πετρελαίου από την Ρωσία), τόσο ως προς την εσωτερική της αγορά, όσο και για την ευρωπαϊκή αγορά, καθιστώντας την Ανατολική Μεσόγειο ως εναλλακτική πηγή προμήθειας της ευρωπαϊκής αγοράς από τον ενεργειακό της πλούτο. (Εικόνα 2.3.2)

Η συμβολή της Ελλάδας έχει πέραν της πρόδηλης συνεισφοράς της στην ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης και σπουδαία πολιτική-οικονομική σημασία για την ίδια τη χώρα. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει οικονομικές απολαβές από την ορθολογική χρήση του ενεργειακού πλούτου των ζωνών δικαιοδοσίας της, εντός μίας ελεύθερης ανταγωνιστικής, ευρωπαϊκής αγοράς, που θα διαφοροποιείται ως προς τις εισαγωγές ενέργειας. Επιπλέον, επιθυμεί να αυξήσει την διαπραγματευτική της ισχύ εντός της Ε.Ε και να καταστεί συνδετικό κρίκος μεταξύ της Ένωσης και των περιφερειακών της εταίρων, αλλά κυρίως αποσκοπεί στην αύξηση της εθνικής της ισχύος, καθώς διαθέτει τον γεωστρατηγικό συντελεστή, ούτως ώστε να είναι υπολογίσιμος παράγοντας στην Ανατολική Μεσόγειο.

Είναι προφανές ότι η Ελλάδα επιζητά την ανάκαμψη της οικονομίας της και της μείωσης του ελληνικού χρέους, με την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδυτών, που θα την απομακρύνουν από την οικονομική κρίση που βίωσε επί σειρά ετών. Τέλος με εργαλείο την ενεργειακή πολιτική της, η Ελλάδα επιδιώκει την ενεργή συμμετοχή της στο ενεργειακό γίνεσθαι της ευρύτερης περιοχής, μέσω της ενίσχυσης των ενεργειακών διασυνδέσεων και οδών μεταφοράς φυσικού αερίου με κράτη της περιφέρειας -TAP, IGB, ITGI¹², EAST MED, Poseidon¹³ και τερματικοί σταθμοί LNG¹⁴- και μέσω της εμβάθυνσης του διαλόγου ανάμεσα στις χώρες παραγωγούς και τις καταναλώτριες χώρες, όπως καταδεικνύονται στον χάρτη που ακολουθεί. Βάσει των κυριαρχικών δικαιωμάτων της, η Ελλάδα έχει προχωρήσει σε υπογραφή συμφωνιών, με τις οποίες θέτει το πλαίσιο υλοποίησης του εφοδιασμού του φυσικού αερίου.

Εικόνα 2.3.2: Ο διευρυμένος Νότιος Διάδρομος (South Gas Corridor)

Πηγή: IENE, 2018 <https://www.iene.gr/page.asp?pid=4714&lng=1>

¹² Ο ITGI αναφέρεται στην Διακρατική Συμφωνία που υπέγραψαν το 2007 οι κυβερνήσεις της Ελληνικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Τουρκίας και της Ιταλικής Δημοκρατίας σχετικά με την ανάπτυξη του διαδρόμου μεταφοράς φυσικού αερίου Τουρκία-Ελλάδα-Ιταλία «Gas Transportation Corridor». ΦΕΚ Α' 14/7-2-2008.

¹³ Ο αγωγός φυσικού αερίου ΠΟΣΕΙΔΩΝ, που θα συνδέει την Ελλάδα με την Ιταλία έχει προγραμματιστεί για διάρκεια 25 ετών και με δυναμικότητα 8 δις κ.μ ανά έτος. /Προοίμιο Διακρατικής Συμφωνίας.

¹⁴ Μόλις το 2018 ολοκληρώθηκε η επέκταση-αναβάθμιση του τερματικού σταθμού υγροποίησης φυσικού αερίου LNG στη Ρεβυθούσα.

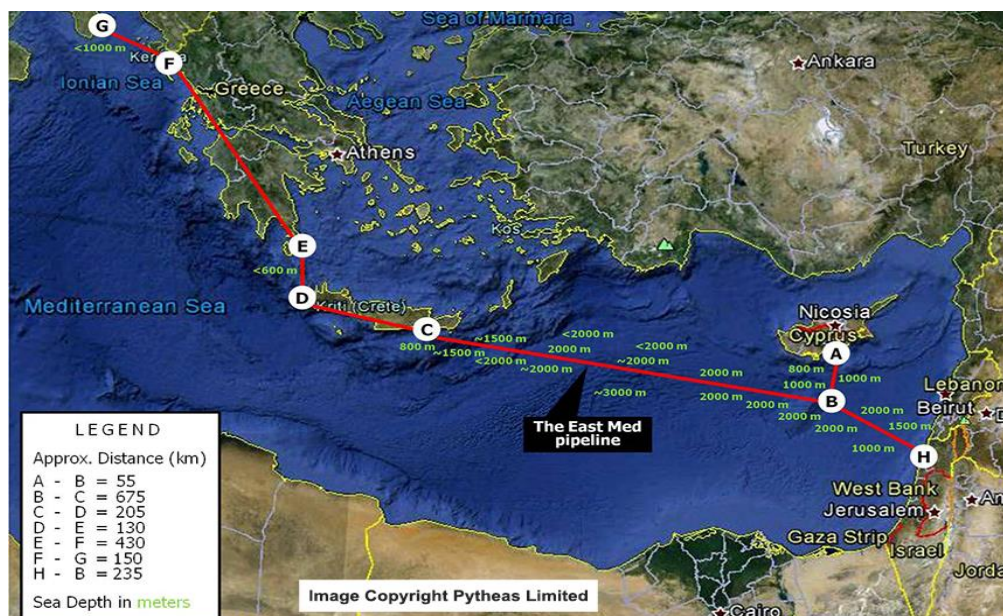

Αναφορικά με την προοπτική προσεχούς ανακάλυψης και εκμετάλλευσης των κοιτασμάτων εντός των ελληνικών, θαλάσσιων ζωνών (υφαλοκρηπίδα-χωρικά ύδατα) θα πρέπει να διαμορφωθεί ένα μακροπρόθεσμο σχέδιο, επωφελές για την Ελλάδα με κάθε υπευθυνότητα και συγκροτημένη εθνική στρατηγική, προς την εξασφάλιση σταθερών συνθηκών για τους ενδιαφερόμενους επενδυτές. Απαραίτητες προϋποθέσεις για επιτυχείς και εμπορικά βιώσιμες επιλογές εκμετάλλευσης και μεταφοράς των ενεργειακών πόρων συνίστανται η συναίνεση, η σχέση εμπιστοσύνης και το σταθερό-ώριμο περιβάλλον, μέσα στο οποίο θα αναπτυχθούν περαιτέρω ενεργειακές συνεργασίες και εναλλακτικές λύσεις για την καλύτερη εκμετάλλευση των ενεργειακών προϊόντων.

Στον ελληνικό θαλάσσιο χώρο νοτίως του νησιού της Κρήτης υφίστανται δύο περιοχές, που χαρακτηρίζονται από τεράστιο ενδιαφέρον σχετικά με την ανίχνευση, τον εντοπισμό και την μετέπειτα εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων. Οι συγκεκριμένες περιοχές περιλαμβάνουν την λεκάνη του Ηροδότου (Greek Herodotus Basin) και την μεσογειακή ράχη -όπως αποκαλούνται- και αποτελούν κύρια γεωγραφικά σημεία ενδιαφέροντος, σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα πρόσφατων γεωλογικών ερευνών που πραγματοποιήθηκαν από την Αίγυπτο και το Ισραήλ.

Ο στρατηγικός άξονας Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ που έχει ενισχυθεί σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια είναι προπομπός του σημαντικού ενεργειακού έργου κατασκευής υποθαλάσσιου αγωγού φυσικού αερίου, του Eastern Mediterranean Pipeline (EASTMED) που αναμένεται να συνδέει τους τρεις στρατηγικούς συμμάχους και ενεργειακά, μεταφέροντας και προμηθεύοντας μέρος των ενεργειακών τους αποθεμάτων σε υδρογονάνθρακες (κοιτάσματα Λεβαντίνης) προς την Ευρώπη μέσω της Ιταλίας (με τον αγωγό IGI-POSEIDON). Το έργο καθίσταται τεχνικά εφικτό και γεωπολιτικά σημαντικό, χωρίς εντούτοις να υπάρχουν βέβαιες ενδείξεις ότι ένα ενεργειακό project σαν αυτό θα συμφέρει σε οικονομικό βαθμό. Το ενεργειακό αυτό έργο έχει ενταχθεί ήδη από το 2013 στον κατάλογο των Έργων Κοινού Ενδιαφέροντος (PCIs) της Ε.Ε, ενώ δύο χρόνια μετέπειτα η ίδια προχώρησε στην συγχρηματοδότησή του, ως προς τη δράση «Eastern Mediterranean Natural Gas Pipeline - Pre-Feed Studies». Συνεπώς το εν λόγω έργο που υποστηρίζει ανοικτά η Ε.Ε, καθώς θα επωφεληθεί άμεσα από την μελλοντική του κατασκευή για προφανείς λόγους, χαίρει τεχνικής εφικτότητας, οικονομικής βιωσιμότητας και εμπορικής ανταγωνιστικότητας. Πρόκειται δε να συμβάλλει στην ενίσχυση της ενεργειακής ασφάλειας της Ευρώπης, καθιστώντας την Ελλάδα ως βασικό πυλώνα της ενίσχυσης αυτής. Επισημαίνεται ότι

η σχεδιαζόμενη δυναμικότητα του αγωγού φθάνει τα 10 δις κ.μ φυσικού αερίου με δυνατότητα μέχρι τα 16 δις κ.μ. (Εικόνα 2.3.3)

Εικόνα 2.3.3: Η διαδρομή του αγωγού EASTMED

Πηγή: <https://geoparatrissy.com/>

Ως προς την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών της Ελλάδας με τα κράτη της περιφέρειάς της, κρίνεται απαραίτητη η όποια διευθέτηση, σύμφωνα με τις επιταγές του Δικαίου της Θάλασσας, αποτελώντας εθνική στρατηγική πολιτική. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα δεν έχει προχωρήσει σε διαπραγματεύσεις ως προς τις οριοθετήσεις της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας της (ζώνες δικαιοδοσίας) σε σχέση με τις γειτνιάζουσες -από θάλασσης- χώρες έως και σήμερα εκτός της συμφωνίας οριοθέτησης της Ελλάδας με την Ιταλία (1977), αν και έχει υπογράψει την Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (ΣΔΘ). Ωστόσο, βρίσκεται σε διπλωματικές συνομιλίες με την Αίγυπτο, ώστε οι δύο περιφερειακοί εταίροι να προχωρήσουν στην οριοθέτηση των θαλασσιών ζωνών τους προσεχώς.

Στο συνεχές υπό διαμόρφωση περιβάλλον της νοτιοανατολική περιοχής της Μεσογείου, η Ελλάδα έχει ανάγκη την πλήρη στήριξη από περιφερειακούς αλλά και διεθνείς εταίρους, που θα λειτουργούν ως στρατηγικοί σύμμαχοί της προάγοντας την συνεργασία και την ειρήνη, καθώς τους ενώνουν είτε πολιτικοί, είτε οικονομικοί, είτε ιστορικοί, είτε πολιτισμικοί δεσμοί, όπως ακόμη συμφέροντα -εθνικά και περιφερειακά- που τυγχάνει να συμπίπτουν μεταξύ των ενεργειακών εταίρων. Άρα, σε διμερές και πολυμερές, διπλωματικό επίπεδο οι διακρατικές σχέσεις της Ελλάδας

παρουσιάζονται αγαστές και διατηρούνται συνεργατικές ως επί των πλείστων στον βαθμό που το επιτρέπουν οι γεωπολιτικές συνθήκες.

Σε αντίστιξη με τα ανωτέρω, βρίσκονται σε αντίθετη τροχιά πλεύσης οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, οι οποίες κλιμακώνονται ολοένα και πιο πολύ στο ήδη τεταμένο κλίμα που επικρατεί στην Ανατολική Μεσόγειο μετά τα τελευταία δεδομένα των σχέσεων Ελλάδας-Τουρκίας στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο, αμφισβητώντας τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα (Καραγιάννης, 2019). Η Τουρκία ανιχνεύοντας τις στρατηγικές κινήσεις της Ελλάδας, επιδιώκει να αποκλείσει το όποιο σενάριο ενώνει την ΑΟΖ της Κύπρου και της Ελλάδας και να μην επιτρέψει την διέλευση οποιουδήποτε υποθαλάσσιου αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου μέσω της Ανατολικής Μεσογείου προς την Ε.Ε δίχως την τουρκική έγκριση σε ένα τέτοιο εγχείρημα. Η ίδια απειλεί με *de facto* επιχειρήσεις¹⁵ και προαναγγέλει ότι προτίθεται να προστατέψει την Συμφωνία Άγκυρας-Τρίπολης (για την οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών τους) ακόμη και με στρατιωτικά μέσα, από πιέσεις εταίρων που απορρίπτουν κάθετα αυτό το Μνημόνιο, όπως αναφέρθηκαν σε προηγούμενη υποενότητα αναφορικά με την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας σε ενεργειακό επίπεδο.

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι η Λιβύη παλαιότερα έχει προχωρήσει προκλητικά σε επέκταση της δικής της ΑΟΖ, εφάπτοντας τμήμα της Κρήτης, με εγχείρημα ότι ο Κόλπος της Σύρτης (στο Λιβυκό πέλαγος) θεωρείται κατά τα λεγόμενά της κλειστή θάλασσα (Καρατουλιώτης, 2013). Ακόμη, το τουρκικό κράτος εργαλειοποιεί το προσφυγικό-μεταναστευτικό ζήτημα ασφάλειας, που έχει λάβει ευρωπαϊκές και διεθνείς διαστάσεις, για να πιέσει την Ελλάδα, την Ευρώπη και τους διεθνείς εταίρους ως προς το να μην αποκλειστεί από την διανομή του ενεργειακού πλούτου της ευρύτερης περιφέρειάς της, διεκδικώντας το μερίδιο που της αναλογεί, σύμφωνα πάντα με τους τουρκικούς ισχυρισμούς και αξιώσεις.

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα έχοντας την στήριξη των συμμάχων της και των διεθνών θεσμικών οργάνων¹⁶ -που καταδικάζουν ρητά και εναντιώνονται στις επιθετικές κινήσεις της Τουρκίας- κινείται σε διπλωματικό και νομικό επίπεδο επιβάλλοντας *de jure* τις εθνικές πολιτικές της προς την Τουρκία, επικαλούμενη το διεθνές δίκαιο και το ΔΘ, διεθνείς συνθήκες οι οποίες αντιβαίνουν με τις τουρκικές

---

¹⁵ Η Άγκυρα απειλεί ότι θα εκκινήσει δραστηριότητες γεωτρήσεων νοτίως της Κρήτης με συνοδεία του πολεμικού της στόλου και να δημιουργήσει νέα τετελεσμένα στην ευρύτερη περιοχή.

¹⁶ Αυτά τα θεσμικά όργανα περιλαμβάνουν -στην περίπτωση που εξετάζεται- τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και την Ευρωπαϊκή Ένωση.

προκλητικές διεκδικήσεις και επιθετικές βλέψεις, αλλά ταυτόχρονα υπενθυμίζει στην γείτονα χώρα ότι υπάρχουν κόκκινες γραμμές στις προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας.

Στον απόηχο των τελευταίων εξελίξεων από τις τουρκικές αξιώσεις, είναι απαραίτητη η επισήμανση των ΜΟΕ (Μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης) που προέκυψαν από το 1987 και χαρακτηρίζουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις έκτοτε. Τα ΜΟΕ ως πρακτική διεθνούς πολιτικής, αποτελούν ένα είδος τακτικής σε διπλωματικό επίπεδο ως προς τα ζητήματα που αφορούν τους πολίτες Ελλάδας και Τουρκίας. Έχουν δε ως βασικό στόχο την δημιουργία ή διατήρηση αισθήματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο χωρών, ενώ γίνεται η επίκλησή τους όταν δεν υφίσταται ουσιαστική γραμμή επικοινωνίας σε περιπτώσεις διπλωματικών, διακρατικών κρίσεων.

2.3.2 Εξωγενείς ενεργειακοί δρώντες

Η ενεργειακή πολιτική των ΗΠΑ. Δεν είναι η πρώτη φορά που η Αμερική έχει δηλώσει με άμεσο τρόπο είτε έμμεσα το ενδιαφέρον της για πλούσιες περιοχές με πλουτοπαραγωγικούς πόρους, που σχετίζονται με τα αμερικανικά συμφέροντα. Το ενδιαφέρον των ΗΠΑ καθίσταται αυξανόμενο ως προς την κάλυψη των ενεργειακών τους αναγκών από ορυκτά καύσιμα¹⁷ αλλά και εναλλακτικούς τύπους ενέργειας (σχιστολιθικό αέριο, που εντοπίζεται σε αργιλικά, σχιστολιθικά πετρώματα). Και αυτό δεν αφορά μόνο στο γεγονός ότι οι ΗΠΑ αυτοτροφοδοτούνται από τις ενεργειακές πηγές που διαθέτουν και κατά αυτό τον τρόπο εξασφαλίζουν την ενεργειακή τους αυτάρκεια, αλλά διατείνονται και ως προς τον έλεγχο ενεργειακής τροφοδοσίας και άλλων κρατικών δρώντων, επιθυμώντας την αύξηση της επιρροής τους στις παγκόσμιες ενεργειακές εξελίξεις. Από αυτή την συνθήκη δεν παραλείπεται η περίπτωση του ενεργειακού χάρτη της Ανατολικής Μεσογείου και της προσπάθειας των ΗΠΑ, ως παγκόσμιας υπερδύναμης να ελέγξει τα ενεργειακά αποθέματα και την μεταφορά αυτών προς κάθε πιθανή κατεύθυνση και δίοδο και ταυτόχρονα να μην ευνοήσει ενεργειακά σχέδια, που αντιβαίνουν στα αμερικανικά συμφέροντα.

Η αμερικανική εξωτερική πολιτική είναι ιστορικά βασισμένη στην θεωρία του Mahan, ο οποίος ισχυριζόταν ότι «η ιστορία του κόσμου είναι μία συνεχής πάλη για

---

¹⁷ Η αμερικανική οικονομία επιζητεί να μεγιστοποιήσει το χαμηλό κόστος της εγχώριας παραγωγής ενέργειας.

τον έλεγχο των θαλασσών και το έθνος που θα κυριαρχήσει στις θάλασσες, θα ελέγξει τον κόσμο». Σύμφωνα με αυτήν τη γεωπολιτική θεώρηση για την σημασία της ναυτικής ισχύος στο διεθνές σύστημα, η Αμερική θεωρεί κρίσιμη την περιοχή της Μεσογείου και είναι καθήκον της να διατηρήσει τον έλεγχο στην συγκεκριμένη περιφέρεια, ώστε να μην επιτρέψει στην Ρωσία και την Κίνα να αυξήσουν την επιρροή τους στην εν λόγω περιφέρεια. Αν και η συγκεκριμένη περιοχή έχει γεωπολιτική, γεωοικονομική και στρατιωτική σημασία για τις ΗΠΑ -με πρόσβαση δια της Μεσογείου θαλάσσης προς την γεωστρατηγική περιφέρεια της Ευρασίας- (Brzezinsky, 1997), ένα στρατηγικό μειονέκτημα αποτελεί η φυσική απόσταση, καθώς το υποσύστημα της ανατολικής πλευράς της Μεσογείου δεν ανήκει στην ευρύτερη περιφέρεια της αμερικανικής ηπείρου. Ακόμη, στην Ανατολική Μεσόγειο ενυπάρχουν στρατηγικοί σύμμαχοι των ΗΠΑ, οι οποίοι έχουν προσδεθεί στο στρατιωτικό Βορειοατλαντικό Σύμφωνο του NATO και δεν είναι άλλοι από την Τουρκία και την Ελλάδα¹⁸. Επόμενο είναι η οποιαδήποτε ρήξη στις ελληνοτουρκικές σχέσεις να επηρεάζει ως ένα βαθμό και τον νατοϊκό, αμερικανικό σύμμαχο. Ως προς την επιθετική πολιτική που υιοθετεί τα τελευταία χρόνια η Τουρκία, η Αμερική έχει κοινοποιήσει την δυσαρέσκειά της για τον στρατηγικό της εταίρο. Επιπλέον σημαντικός στρατηγικός εταίρος των ΗΠΑ και παράλληλα κύριος, γεωπολιτικός δρών καθίσταται το Ισραήλ, προωθώντας τα εθνικά του συμφέροντα, αλλά και τα συμφέροντα των ΗΠΑ.

Αμερικανικές επενδυτικές εταιρείες -όπως για παράδειγμα δραστηριοποιείται ενεργά η Noble Energy στα ήδη επιβεβαιωμένα κοιτάσματα Υ/Α- διαγωνίζονται με άλλους διεθνείς κολοσσούς (ευρωπαϊκές, ρωσικές και κινεζικές εταιρείες) για το ποιός θα καταφέρει να διοχετεύσει τα ενεργειακά αποθέματα φυσικού αερίου προς την ευρωπαϊκή αγορά μέσω του Νοτίου Διαδρόμου. Στην προσπάθειά των εταιρειών αυτών για τον έλεγχο των βεβαιωμένων Υ/Α και την απολαβή κερδών από την διαχείριση-εκμετάλλευσή τους, η Ανατολική Μεσόγειος έχει μετατραπεί σε ανταγωνιστικό πεδίο, όπου οι Μεγάλες Δυνάμεις εκμεταλλεύονται τους τοπικούς ανταγωνισμούς προς όφελός τους ανάλογα με τους στρατηγικούς τους στόχους.

Οι ΗΠΑ προσθέτουν στις βασικές, στρατηγικές επιδιώξεις τους την ενίσχυση της συνεργασίας ασφάλειας του NATO με την Ε.Ε, αλλά και να ενισχύσει στρατηγικά τον κύριο σύμμαχό του στην Ανατολική Μεσόγειο, το Ισραήλ, ως γεωπολιτικού

---

¹⁸ Η ναυτική βάση του NATO στην Σούδα της Κρήτης αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη γεωστρατηγική σημασία για τις ΗΠΑ.

παράγοντα πολιτικής σταθερότητας και ευημερίας. Τέλος, η Αμερική, έπειτα από την συμμετοχή της στο Φόρουμ Φυσικού Αερίου Ανατολικής Μεσογείου, το οποίο διεξήχθη το 2019, καθίσταται θερμός υποστηρικτής του «East Med Act» -όπως θα διερευνηθεί στην συνέχεια της έρευνας- και ενθαρρύνει την όποια εξέλιξη του έργου προσεχώς με την συμβολή του Ισραήλ, της Κύπρου και της Ελλάδας, ενισχύοντας την τριμερή συνεργασία και την αμερικανική εποπτεία στην ευρύτερη περιοχή.

Η ενεργειακή πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Κύριος παράγοντας που συμβάλλει στην υλοποίηση της εξωτερική πολιτική της Ρωσίας αποτελεί ο ενεργειακός τομέας. Με κύριο πολιτικό και οικονομικό εργαλείο την ενέργεια και την κατασκευή αγωγών, το ρωσικό κράτος χαράσσει μια μεγαλεπίβολη ενεργειακή στρατηγική με κύριο όπλο του την ρωσική εταιρεία Gazprom, η οποία τυγχάνει να έχει την πιο μεγάλη δραστηριότητα στο εξωτερικό, ελέγχοντας το 1/4 των παγκόσμιων αποθεμάτων φυσικού αερίου και η εγχώρια παραγωγή της, που αγγίζει το 94%, διατηρώντας το μονοπώλιο του δικτύου των αγωγών της τόσο στην ρωσική επικράτεια, όσο και σχετικά με το δίκτυο εξαγωγών της. Η ρωσική ενεργειακή πολιτική χαρακτηρίζεται από την εξαγωγική δραστηριότητα των πλούσιων, ενεργειακών της αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου και με μέσο αυτήν την στρατηγική πολιτική προσπαθεί να δημιουργήσει εμπορικές συνεργασίες, οι οποίες θα μετατραπούν σε κρίσιμες ενεργειακές συμμαχίες, που αντανακλούν καθοριστικές πολιτικές συμμαχίες μεταξύ των ενεργειακών παικτών.

Η επεκτατική, ενεργειακή στρατηγική που έχει εφαρμόσει και εξακολουθεί να ασκεί ο πρόεδρος V. Putin, πέτυχε σε μεγάλο βαθμό να ανακτηθεί η ρωσική επιρροή και το χαμένο κύρος της Ρωσικής Ομοσπονδίας στο διεθνές σύστημα, μετά την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης και την μεταβολή των παγκόσμιων συσχετισμών ισχύος. Σημαντική συνιστώσα δε, αποτελεί το γεγονός ότι για την επίτευξη της οικονομικής ανασυγκρότησης της χώρας, ο εθνικός ενεργειακός πλούτος μεταβιβάστηκε στο ρωσικό κράτος για λογαριασμό του ιδίου. Παράλληλα, η ανατίμηση του πετρελαίου και του φυσικού αερίου συνέβαλαν σε μία ταχύτερη του δέοντος οικονομική ανάπτυξη της χώρας αυτής, με βαριά βιομηχανία και στρατιωτικό εξοπλισμό. Η ρωσική πολιτική στον 21^ο αιώνα επιδίδεται στην μεγιστοποίηση της εθνικής ισχύος της Ρωσίας και της περιφερειακής της επιρροής, ενώ η τελευταία επιδιώκει να ανατρέψει την πρωτοκαθεδρία της παγκόσμιας υπερδύναμης -των ΗΠΑ- μέσα από την απόκτηση οικονομικής και στρατιωτικής συνεργασίας με κράτη όπως η Κίνα, που αναπτύσσονται

ταχώς τα τελευταία χρόνια.¹⁹ Με αυτή την στρατηγική η Ρωσία επιθυμεί να δημιουργήσει έναν συμπαγή πολιτικό-ενεργειακό άξονα, μέσω της συνεργασίας της με ενεργειακούς εταίρους που θα τους ελέγχει, ώστε να αποτελέσει το αντίπαλο δέος των ΗΠΑ, που ανταγωνίζεται τα αμερικανικά συμφέροντα σε οποιαδήποτε περιφέρεια του πλανήτη, ενώ διακατέχεται από ρεβιζιονιστικές τάσεις, αναδυόμενη ως μια αναθεωρητική δύναμη στο διεθνές σύστημα με απώτερο σκοπό την αύξηση της περιφερειακή και διεθνούς ισχύος.

Με βάση την ενεργειακή πολιτική της Ρωσίας, η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου αποτελεί στρατηγικό σημείο για την ίδια, καθώς ο ενεργειακός διάδρομος της Ασίας και της Μέσης Ανατολής διέρχεται διαμέσου της Μεσογείου Θάλασσας. Ακόμη, η Μεσόγειος συμπεριλαμβάνεται στις περιοχές όπου διεξάγεται «ο ενεργειακός πόλεμος των αγωγών»²⁰ για τον γεωπολιτικό έλεγχο των σημείων εξόρυξης και διαδρόμων μεταφοράς των Υ/Α προς τις ευρωπαϊκές και ασιατικές χώρες. Έτσι η Ρωσική Ομοσπονδία βασικά αποσκοπεί στην απόκτηση πρόσβασης στην ευρύτερη περιφέρεια του υποσυστήματος που εξετάζεται, αποκλείοντας είτε περιορίζοντας αντίστοιχη πρόσβαση των αντίπαλων μεγάλων και μεσαίων δυνάμεων του διεθνούς συστήματος που εμπλέκονται στην περιοχή για την κατοχή της. Δεν είναι αμελητέο ότι οι ναυτικές βάσεις της Συρίας στην Μεσόγειο με στρατηγική σημασία για την Ρωσία -περιοχές Λατάκεια και Ταρτούς- είναι υπό τον έλεγχο του ρωσικού κράτους, ώστε να εξασφαλίζεται μόνιμη παρουσία του ρωσικού στόλου και της ναυτικής ισχύος της Ρωσίας.

Όσον αφορά τις σχέσεις της Ρωσίας με τα περιφερειακά κράτη της Ανατολικής Μεσογείου, η τελευταία έχει αναγνωρίσει τον γεωπολιτικό ρόλο που διαδραματίζει το Ισραήλ στην περιοχή και επιδιώκει ενεργά να αποτελέσει μέρος αυτού του ενεργειακού παιγνίου, αναπτύσσοντας σχέσεις συνεργασίας με τις κυβερνήσεις τους προς εξυπηρέτηση των συμφερόντων των εταιρειών της, αλλά και των εθνικών της βλέψεων. Η Gazprom έχει δηλώσει ότι επιθυμεί να συμμετάσχει στο έργο για την πιθανή κατασκευή τερματικού σταθμού υδροποίησης φυσικού αερίου στο Ισραήλ. Με την σειρά τους το Ισραήλ και η Κύπρος προσβλέπουν στον ρωσικό παράγοντα για την ασφάλειά τους, για τον απλούστατο λόγο ότι γνωρίζουν για την επιρροή της Ρωσίας

---

¹⁹ Στη διεθνή πολιτική και στα πλαίσια συμμαχιών, ένας κοινός εχθρός δύναται να δημιουργήσει ένα κοινό συμφέρον για τα εμπλεκόμενα μέρη.

²⁰ Ο ενεργειακός πόλεμος των αγωγών εκτείνεται από τον Καύκασο έως την Μεσόγειο, ο οποίος περιλαμβάνει την Κασπία και την Μέση Ανατολή.

σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο, παρέχοντας μέσω των ρωσικών εταιρειών μερίδιο των ενεργειακών τους αποθεμάτων.

Σε αναφορά των σχέσεων που διατηρεί η Ρωσία με την Τουρκία, η πρώτη διαβλέπει τον τουρκικό παράγοντα ως δεινό, γεωπολιτικό παίκτη της περιφέρειας της Μεσογείου και της ευρύτερης Μέσης Ανατολής, που καθίσταται και στρατηγικός εταίρος των ΗΠΑ και μέλος της νατοϊκής ομπρέλας, από την οποία η Τουρκία διαφαίνεται να απομακρύνεται το τελευταίο διάστημα. Αυτή η εξέλιξη παρατηρείται έντονα, όπως περιγράφει ο Παναγόπουλος (2019) για το λόγο ότι η Τουρκία βρίσκεται πιο κοντά από ποτέ στην σύναψη συμφωνίας με την Ρωσία για την από κοινού κατασκευή των ρωσικών αντιπυραυλικών συστημάτων (S-400), που συγκεντρώνει την δυσaréσκεια της Δύσης και των ΗΠΑ πιο ειδικά, οι οποίες εναντιώνονται στην εξέλιξη αυτής της συμφωνίας. Από την μία πλευρά, η Ρωσία φαίνεται να επιδιώκει την ευθεία στήριξη της Τουρκίας, αναγνωρίζοντας σε αυτήν τον ρόλο που μπορεί να διατελέσει ως περιφερειακός κόμβος ενέργειας, με την κατασκευή αγωγών στο τουρκικό έδαφος και την μεταφορά ρωσικού, φυσικού αερίου προς την Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά καταδικάζει τις πρόσφατες προκλητικές ενέργειες της Τουρκίας, καθώς με αυτόν τον τρόπο διαταράσσεται η περιφερειακή, πολιτική σταθερότητα, ενώ στο πρόσφατο παρελθόν έχει καταδικάσει τις ευρωπαϊκές αποφάσεις για την επιβολή κυρώσεων απέναντι στην Τουρκία, που επενεργεί προκλητικά στην κυπριακή ΑΟΖ, καταδεικνύοντας μία επαμφοτερίζουσα στάση έναντι του τουρκικού κράτους.

Η ενεργειακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ε.Ε αν και γειτνιάζει με περιοχές που διαθέτουν πλούσια ενεργειακά αποθέματα, όπως είναι η Μέση Ανατολή, η Κασπία, η Ρωσία και η Β.Αφρική, καθιστά τον μεγαλύτερο εισαγωγέα πετρελαίου και φυσικού αερίου και καταλαμβάνει την δεύτερη θέση μεταξύ των χωρών καταναλωτών ενέργειας. Η Ευρώπη προμηθεύεται την ενέργειά της από κατά κύριο λόγο τρεις γεωστρατηγικής σημασίας περιοχές. Η ενέργεια που εισάγει προέρχεται από την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής-Βορείου Αφρικής, από την Ρωσία²¹ και τις χώρες του Καυκάσου (Γρηγοριάδης, 2010). Για την Ε.Ε το μέλλον της Βόρειας Αφρικής -μετά το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης το 2011- συνδέεται άμεσα με την

---

²¹ Η Ρωσία συνιστά τον κύριο προμηθευτή ενέργειας (πετρελαίου και φυσικού αερίου) της Ε.Ε. Ωστόσο, υπάρχει μία ανισοβαρή σχέση αλληλεξάρτησης μεταξύ των δύο εταίρων, γεγονός που εγείρει προβληματισμούς ως προς την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης (Γρηγοριάδης, 2010, σ. 247).

ενεργειακή της ασφάλεια, καθώς είναι από τις βασικές πηγές διαφοροποίησης των εισαγωγών της Ε.Ε²². Σύμφωνα με την IEA (2011) η συνολική ζήτηση της πρωτογενούς ενέργειας αναμένεται να αυξηθεί έως και 1,2% σε ετήσια βάση μέχρι το 2035. Ως προς τα ορυκτά καύσιμα, αυτά θα αντιστοιχούν σε περίπου ¾ της συνολικής ενεργειακής χρήσης τους, παραμένοντας οι κύριες πηγές πρωτογενούς ενέργειας στο ίδιο χρονικό επίπεδο.

Η Ευρώπη είναι μία ήπειρος που διαθέτει επαρκή αριθμό σε αποθεματικό άνθρακα, ικανό να καλύψει την ενεργειακή ζήτηση της Ε.Ε σε μακροπρόθεσμο επίπεδο. Ωστόσο η στροφή σε πιο καθαρές πηγές ενέργειας για το περιβάλλον και πολλές διεθνείς συνθήκες έχουν καταστήσει σαφές ότι η εκμετάλλευση και αξιοποίηση τέτοιου τύπου ενέργειας -όπως ο άνθρακας- δεν βρίσκονται πλέον στην πρώτη γραμμή προτεραιότητας της ευρωπαϊκής πολιτικής ως προς τον ενεργειακό τομέα. Προς το παρόν φαίνεται να καταλαμβάνουν την πρώτη θέση στην λίστα ιεράρχησης των ενεργειακών αναγκών οι Υ/Α, δηλαδή το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο, η ανταγωνιστικότητα του οποίου απαιτεί ένα δυναμικό δίκτυο μεταφοράς, βασισμένο σε συστήματα αγωγών ενέργειας, που θα εγγυώνται την απρόσκοπτη μεταφορά ενέργειας, συνυπολογίζοντας την ενεργειακή ασφάλεια. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) κερδίζουν σταδιακά έδαφος, προκρινόμενες ως η ενέργεια του μέλλοντος που θα αντικαταστήσει τις παραδοσιακές μορφές ενέργειας. Σε αυτόν τον στρατηγικό ενεργειακό σχεδιασμό κινείται τα τελευταία χρόνια η Ε.Ε με ολοένα και αυξανόμενη τάση υιοθέτησης ευρωπαϊκών μέτρων προς την αξιοποίηση των ΑΠΕ τις επόμενες δεκαετίες (European Commission, 2010). Πιο ειδικά, για να βελτιώσει την ενεργειακή της αποδοτικότητα (κατά 20%) έως το 2020, η Ε.Ε έχει προχωρήσει σε αύξηση της χρήσης των ΑΠΕ, αλλά και ενίσχυση του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού για δράσεις που αφορούν την ενέργεια, το περιβάλλον και την έρευνα ως προς τον τομέα των μεταφορών (Stankeviciute, L. & Criqui, P., 2008).

Σε πρακτικό επίπεδο, η Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να απεξαρτηθεί ενεργειακά από εξευρωπαϊκές πηγές ενέργειας και να αξιοποιήσει τα αποθέματα Υ/Α που βρίσκονται στην δικαιοδοσία των ευρωπαϊκών της μελών -όπως η Κύπρος και η Ελλάδα- που υπάγονται σε περιοχές με μεγάλο υδρογονανθρακικό δυναμικό, όπως καθίσταται η Ανατολική Μεσόγειος. Όπως έχει επισημανθεί και προηγουμένως ο

---

²² Το 2010 τα ενεργειακά αποθέματα υδρογονανθράκων της Αλγερίας, της Λιβύης και της Αιγύπτου κάλυπταν το 1/6 της ζήτησης πετρελαίου και το 13% της τελικής κατανάλωσης φυσικού αερίου στην ευρωπαϊκή αγορά.

Νότιος Ενεργειακός Διάδρομος της Ευρώπης είναι ένα στρατηγικό έργο επένδυσης, αναγκαίο για την ευρωπαϊκή, ενεργειακή ασφάλεια, με σαφώς μικρότερες ποσότητες ενεργειακών αποθεμάτων υδρογονανθράκων. Προς την ίδια κατεύθυνση επενεργούν βοηθητικά τόσο οι διαφορετικές πηγές ενέργειας και εφοδιασμού, όσο και οι δίοδοι διασύνδεσης-διαμετακόμισης των ενεργειακών αποθεμάτων που καταλήγουν στην ευρωπαϊκή αγορά. Άλλωστε ο ενεργειακός τομέας αποτελεί μία πολιτική, σύμφωνα με την οποία η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει από κοινού αρμοδιότητα με κράτη μέλη της.

Η ενεργειακή πολιτική της Κίνας. Ο ρόλος που διαδραματίζει το κινεζικό κράτος στον τομέα της ενέργειας έχει βαρύνουσα σημασία για τον ίδιο τον κρατικό δρώντα στην ασιατική περιφέρεια, αλλά και για το διεθνές σύστημα (Μανιάτης, 2011). Οι κινεζικές επενδύσεις συμβάλλουν στην αύξηση των ενεργειακών αποθεμάτων, γεγονός επωφελές για τις καταναλώτριες χώρες ενέργειας σε παγκόσμια κλίμακα, μειώνοντας παράλληλα τους κινδύνους που προκύπτουν από την συνεχώς αυξανόμενη ενεργειακή ζήτηση.

Αν και το πετρέλαιο αντιστοιχεί περίπου στο 1/5 των συνολικών, πρωτογενών αναγκών ενέργειας της Κίνας, η ζήτησή του δείχνει να αυξάνεται με ρυθμούς γεωμετρικής προόδου. Σύμφωνα με έρευνες που πραγματοποίησε ο Διεθνής Οργανισμός Ενέργειας, η Κίνα κατάφερε εντός της τελευταίας δεκαετίας να ανέλθει στην πρώτη θέση ιεράρχησης των χωρών με τεράστια κατανάλωση ενέργειας παγκοσμίως, καθώς ξεπέρασε ακόμη και την Ε.Ε και τις ΗΠΑ. Η ολοένα αναδυόμενη Κινεζική Δημοκρατία έχει ανάγκη από την απρόσκοπτη διασφάλιση της ενεργειακής της επάρκειας σε φυσικούς πόρους. Έχει κριθεί λοιπόν αναγκαία η μείωση της πετρελαϊκής εξάρτησης της Κίνας, ως σημαντική προτεραιότητα της ενεργειακής της στρατηγικής με ταυτόχρονη ανάγκη μείωσης των εκπομπών που προέρχονται από το διοξείδιο του άνθρακα. Ιδίως σε χώρες που αναπτύσσονται με ραγδαίο ρυθμό -με χαρακτηριστική περίπτωση την Κίνα- το φυσικό αέριο θα λειτουργήσει θετικά στο ενεργειακό ισοζύγιο της χώρας, ως αναγκαίο ορυκτό καύσιμο για τα επόμενα χρόνια. Έτσι δημιουργείται η ανάγκη για επαρκείς ενεργειακές επενδύσεις και τεχνικές υποδομές σε μακροπρόθεσμη βάση, ενισχύοντας τις προδιαγραφές επαρκούς ενεργειακού εφοδιασμού για το κινεζικό κράτος στο προβλεπόμενο μέλλον.

Η Κίνα μέσω των επενδυτικών δραστηριοτήτων της στο εξωτερικό, προσβλέπει στην μεγιστοποίηση της εθνικής της ισχύος και επιρροής στην περιφέρειά της αλλά και στην διεθνή πολιτική σκηνή. Για να καταστεί αυτό το σχέδιο εφικτό και επικερδές η

Κίνα έχει καθορίσει έναν νέο «δρόμο μεταξιού», γνωστό ως One Belt One Road Initiative, εφαρμόζοντας την κινεζική ενεργειακή της πολιτική με πολιτικούς και επενδυτικούς-οικονομικούς σκοπούς, γνωρίζοντας ότι η ενέργεια αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο ανάπτυξης, την οποία επιδιώκει στο έπακρο. Το κινεζικό όραμα στοχεύει να διασυνδέσει Ασία-Μέση Ανατολή-Ευρώπη μέσω της επιχειρηματικής -επενδυτικής δραστηριότητας κινεζικού ανθρώπινου δυναμικού και εταιρειών για να επιτύχουν τα μέγιστα κινεζικά οφέλη. Ο δρόμος αυτός είναι σχεδιασμένος να περνά δια θαλάσσης μέσω της Διώρυγας του Σουέζ (διασχίζοντας την Μέση Ανατολή) προς την Ανατολική Μεσόγειο και έπειτα προς την ευρωπαϊκή ήπειρο. Για αυτό το λόγο διαπιστώνεται το τόσο μεγάλο ενδιαφέρον που έχει εκδηλώσει η Κίνα ήδη από το 2013 για «οικονομική επέκταση» και προς εξυπηρέτηση των ιδίων συμφερόντων της ακόμη και προς το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, το οποίο χαρακτηρίζεται από ακμαία γεωστρατηγική σημασία, που αυξάνεται εξαιτίας των βεβαιωμένων αποθεμάτων υδρογονανθράκων προς εκμετάλλευση για τους ενεργειακούς παίκτες που εμπλέκονται στην ευρύτερη περιοχή (Τζογόπουλος, 2017).

Τα περιφερειακά κράτη -όπως το Ισραήλ, η Κύπρος και η Ελλάδα- προσδοκούν στην ενίσχυση των διμερών σχέσεών τους με την Κίνα και την πιθανή συμμετοχή της τελευταίας στα επενδυτικά έργα που βρίσκονται υπό σχεδιασμό ή υπό εξέλιξη λόγω οικονομικών και γεωπολιτικών κινήτρων, γεγονός που θα τις επωφελήσει σε πολλά επίπεδα (οικονομικό, πολιτικό, διπλωματικό). Η προοπτική εξαγωγής των αποθεμάτων φυσικού αερίου -του ισραηλινού ή και του αιγυπτιακού φυσικού αερίου- προς την κινεζική αγορά είναι μία πιθανή εξέλιξη στο μέλλον.

Δια της ξηράς εκτείνεται από το Ιράν και την Ρωσική Ομοσπονδία έως την Τουρκία επιζητώντας τα κράτη εκείνα που θα διαδραματίσουν παράγοντα γεφύρωσης των αποστάσεων, διευκολύνοντας την διείσδυση της κινεζικής οικονομίας της αγοράς εκτός της άμεσης περιφέρειάς της. Με αυτόν τον τρόπο η Κίνα επιχειρεί να εμβαθύνει στις διακρατικές σχέσεις που αναπτύσσει με τους στρατηγικούς της εταίρους. Δεν καθίσταται διόλου τυχαίο το γεγονός ότι η Κίνα έχει προχωρήσει σε συμφωνίες με τον ρωσικό παράγοντα σε στρατιωτικό-οικονομικό επίπεδο, διατηρώντας παράλληλα την συμμαχία της με την Δύση αλλά χωρίς να επιθυμεί να προσδεθεί στο άρμα των ΗΠΑ, με τις οποίες έχει αποκλίνοντα συμφέροντα και εθνικές επιδιώξεις.

Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία

3.1 Ερευνητικά ερωτήματα

Η ανάλυση περιεχομένου που προηγήθηκε ανέδειξε την έννοια της ενέργειας και την γεωπολιτική σημασία του ενεργειακού τομέα στην περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου, υπογραμμίζοντας την ενεργειακή πολιτική που ασκούν οι κρατικοί δρώντες που εμπλέκονται με άμεσο είτε έμμεσο τρόπο στο υποσύστημα που εξετάζεται. Σύμφωνα με την μελέτη που έχει ήδη διεξαχθεί ανακύπτουν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία πρόκειται να απαντηθούν στο 4^ο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας:

- Οι ενεργειακοί φυσικοί πόροι αποτελούν παράγοντα αποσταθεροποίησης, εντείνοντας πιθανή έξαρση συγκρούσεων στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου;
- Οι δραστηριότητες της εξωτερικής πολιτικής των κρατών, που εφαρμόζονται με γνώμονα την διαχείριση του ενεργειακού πλούτου, συνεισφέρουν στη δημιουργία ασφαλούς περιβάλλοντος, στο πλαίσιο προώθησης της συνεργασίας και ανάπτυξης;
- Ποιά είναι η κατάσταση που επικρατεί στην υπό εξέταση γεωγραφική περιφέρεια και ποια καθίστανται τα πιθανά γεωπολιτικά σενάρια (προοπτικές) και προκλήσεις;

3.2 Μεθοδολογία

Για την διεξαγωγή της έρευνας και την εξέταση των ερευνητικών υποθέσεων αυτής της εργασίας, έγινε ανάλυση περιεχομένου (content analysis) της περιπτωσιολογικής μελέτης της γεωγραφικής περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου (case study), υπό το πρίσμα της επιστήμης των διεθνών σχέσεων, της γεωπολιτικής επιστήμης, της γεωγραφίας και της γεωοικονομίας. Είναι βασισμένη στην συλλογή-ερμηνεία δευτερογενών δεδομένων από θεσμούς και ερευνητικούς αναλυτές. Αυτή η ερευνητική τεχνική χρησιμοποιήθηκε εξαιτίας της πληθώρας σχετικής βιβλιογραφίας αναφορικά με την σημασία της ενέργειας και της γεωπολιτικής της διάστασης, αλλά και του τρόπου διαχείρισης των ενεργειακών πόρων στο διεθνές σύστημα του 21^{ου} αιώνα. Η έρευνα είναι εστιασμένη σε δεδομένα των τελευταίων δέκα ετών, που λήφθηκαν από συγγράμματα, ηλεκτρονικά βιβλία, επιστημονικά άρθρα, κυβερνητικές δημοσιεύσεις.

Κεφάλαιο 4: Αποτελέσματα

4.1 Γεωπολιτικές συνθήκες, προκλήσεις και προοπτικές

Η επικρατούσα κατάσταση που εντοπίζεται στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, περιλαμβάνει ένα συνονθύλευμα γεωπολιτικών δεδομένων, που αναδιαμορφώνονται συνεχώς. Κατά πρώτον οι σχέσεις των περιφερειακών εταίρων - Ισραήλ, Αίγυπτος, Κύπρος, Ελλάδα- αν όχι όλες οι περισσότερες από αυτές, καθίστανται σε ομαλή τροχιά και με συνεργατικές προθέσεις μεταξύ των μερών. Απόδειξη αυτών των εξελίξεων αποτελεί η οριοθέτηση της ΑΟΖ μεταξύ Κύπρου, Αιγύπτου, Ισραήλ και η περαιτέρω τριμερής συμμαχία τους στον τομέα της ενέργειας. Η Τουρκία φαίνεται να απομονώνεται διπλωματικά τα τελευταία χρόνια, κινούμενη στα πλαίσια αναθεωρητικών τάσεων, διατηρώντας τεταμένες σχέσεις με τους περιφερειακούς δρώντες του συγκεκριμένου υποσυστήματος και αρνούμενη κατηγορηματικά τέτοιου είδους στρατηγικές κινήσεις (τριμερείς-τετραμερείς συνεργασίες). Κατά δεύτερον πλήττεται η ασφάλεια στην περιφέρεια, κάνοντας ευάλωτο και τον ευρωπαϊκό εταίρο, λόγω της Αραβικής Άνοιξης, του συριακού εμφυλίου, του επίσης εμφυλίου πολέμου που λαμβάνει χώρα στην Λιβύη και του προσφυγομεταναστευτικού ζητήματος, συνθήκες που μεταβάλλουν άρδην το status quo της περιοχής. Τρίτον παρατηρείται αύξηση του ανταγωνισμού ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις. ΗΠΑ , Ρωσία και Κίνα επιδίδονται σε μία μάχη ελέγχου της Ανατολικής Μεσογείου με οικονομικά και στρατιωτικά μέσα, σε μία περιοχή που συγκεντρώνει έντονο, γεωπολιτικό ενδιαφέρον για λόγους που έχουν ήδη αναλυθεί ανωτέρω. Παράλληλα, επιτείνεται το κενό εξουσίας που φαίνεται να δημιουργείται στο ενεργειακό παίγνιο της περιοχής αυτής, αλλάζοντας τους συσχετισμούς ισχύος σε περιφερειακό και σε διεθνές επίπεδο. Τέλος, ο όγκος των ήδη βεβαιωμένων αποθεμάτων Υ/Α ενισχύει την γεωστρατηγική θέση της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά στο συγκεκριμένο υποσύστημα εμφανίζονται τόσο μελλοντικές προοπτικές, όσο και μελλοντικές προκλήσεις.

Η Ανατολική Μεσόγειος αποτελεί ένα γεωπολιτικό πεδίο, όπου ενίοτε κυριαρχούν εντάσεις και ανταγωνισμοί μεταξύ των κρατών του υποσυστήματος αυτού, κυρίως λόγω των ανακατανομών των διεθνών συσχετισμών ισχύος. Στον ενεργειακό τομέα παρατηρείται αστάθεια των τιμών στις αγορές ενέργειας, αναδεικνύονται νέοι παίκτες αλλάζοντας την διεθνή κατανομή ισχύος, υπάρχει αυξημένη ενεργειακή ζήτηση που αντανακλά στην ανάγκη ενίσχυσης επενδυτικών έργων-δικτύων

μεταφοράς ενεργειακών προϊόντων αλλά και επενδυτικοί κίνδυνοι που εγκυμονούν παράλληλα με την ανάγκη της περιβαλλοντικής προστασίας (πρόκληση της πράσινης ανάπτυξης – ενίσχυση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και νέων τεχνολογιών). Ακόμη η απελευθέρωση της ενεργειακής αγοράς της Ε.Ε, η οποία συνδέεται άρρηκτα με το υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, παράγει και αυξημένες τιμές για τον τελικό καταναλωτή ενέργειας, συνιστώντας πρόσθετη πρόκληση και για την Ευρώπη. Τέλος, ελλείψει συνεκτικής ενεργειακής πολιτικής της, η ευρωπαϊκή αγορά δημιουργεί σύγχυση στους ενεργειακούς της εταίρους, με την διεθνή τάση ώστε να ευνοηθεί το εμπόριο ενέργειας προς της ασιατικές αγορές²³, όπως η Κίνα, με αυξημένη ζήτηση ενέργειας²⁴ (Eurogas, 2010).

Η γεωπολιτική σημασία της ενέργειας συμβάλλει καταλυτικά, πυροδοτώντας ενεργειακούς ανταγωνισμούς ως προς την διαχείριση του ενεργειακού πλούτου της Λεκάνης της Λεβαντίνης. Σε ένα παγκόσμιο σύστημα αλληλεξάρτησης, κρίνεται εξαιρετικά σημαντική η εξασφάλιση ομαλής και απρόσκοπτης ενεργειακής προσφοράς χωρίς περιορισμούς σε ένα ασφαλές και σταθερό διεθνές περιβάλλον. Το ίδιο απαιτείται και για την περίπτωση της Ανατολικής Μεσογείου. Μικρές και πολιτικά κατακερματισμένες ενεργειακές αγορές, δεν δύνανται να αντιμετωπίσουν τέτοιου είδους προκλήσεις, όπως επίσης το ζήτημα της ενεργειακής ασφάλειας (Φίλης, 2019).

Με γνώμονα την διαχείριση του ενεργειακού πλούτου στο υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, οι στρατηγικές των κρατών ως προς την άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής είτε θα αποκλίνουν είτε θα συγκλίνουν, επιφέροντας σταθερότητα ή αποσταθεροποιώντας την ευρύτερη περιοχή. Η έντονη πολιτικοποίηση της ενέργειας καθιστά δυσοίωνη και σχεδόν ανέφικτη την όποια προοπτική διακρατικής συνεργασίας (ενίσχυση ρόλου συμμαχίας), όταν κυριαρχεί μεγάλη απόκλιση στα συμφέροντα των ενεργειακών δρώντων και πολιτικές μέσω της απειλής χρήσης βίας και αναθεωρητικές τάσεις (Τουρκία). Στις προκλήσεις συγκαταλέγονται οι συγκρουσιακές σχέσεις των περιφερειακών εταίρων, με τις αμφισβητήσεις των θαλάσσιων ζωνών και παραβίασης των κυριαρχικών δικαιωμάτων των κρατικών δρώντων. Παράγοντες αστάθειας και αποσταθεροποίησης – ο παράγοντας πολιτική

---

²³ Η αγορά της Ασίας παρατηρείται από έντονο ανταγωνισμό ως προς την εισαγωγή ενέργειας από ενεργειακούς εταίρους όπως το Κατάρ, η Ινδονησία και η Αυστραλία, καθώς πληρώνει μακροχρόνια-ακριβά συμβόλαια.

²⁴ Η Ε.Ε θα εισάγει το 70% της ενέργειας που καταναλώνει για την κάλυψη των αναγκών της μέχρι το 2030.

ρευστότητα- στην ευρύτερη περιοχή, καθιστούν καιρία, πολιτικά ζητήματα που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και διαταράσσουν την περιφερειακή ειρήνη και ασφάλεια. Αυτές οι προκλήσεις συνοψίζονται στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, το Κυπριακό, τις συνεχιζόμενες ροές προσφύγων και μεταναστών, τις συγκρούσεις στη Λιβύη, τον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία, την επέκταση του φαινομένου της τρομοκρατίας, τη διάδοση όπλων μαζικής καταστροφής (Χρυσόχοι, 2018).

Στην σκιά των παραπάνω προκλήσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν -από κοινού- τα περιφερειακά κράτη της Ανατολικής Μεσογείου, αναδύεται μία σειρά από μελλοντικές προοπτικές ως πιθανά γεωπολιτικά σενάρια, που συνηγορούν στην προώθηση της περιφερειακής συνεργασίας και της βιώσιμης ανάπτυξης. Η εξεύρεση και προοπτική ανάπτυξης των υποθαλάσσιων κοιτασμάτων Υ/Α στο ανατολικό άκρο της Μεσογείου αποτελούν θετικό πρόσημο για τους διεθνείς ενεργειακούς παίκτες στο σύνολό τους. Περισσότερο όμως αναγνωρίζεται η προστιθέμενη αξία του ενεργειακού πλούτου της Ανατολικής Μεσογείου, από την Ευρώπη, η οποία έχει ανάγκη την διαφοροποίηση των πηγών και τις διόδους ενέργειας προς κατανάλωση, έτσι ώστε να απεξαρτηθεί από τον ρωσικό προμηθευτή της έως έναν βαθμό. Σημαντική εξέλιξη στην προοπτική αυτή διαφαίνεται να είναι η κατασκευή του υποθαλάσσιου αγωγού EASTMED, που αναλύθηκε παραπάνω, ως εναλλακτικό σενάριο διοχέτευσης ενέργειας στους κόλπους της ευρωπαϊκής αγοράς μέσω της νότιας διαδρομής, συγκεντρώνοντας πολλές πιθανότητες υλοποίησης, που έχει δρομολογηθεί για τα επόμενα χρόνια. Πολλά εξαρτώνται στο προσεχές μέλλον από την εκμετάλλευση νέων πεδίων αναφορικά με την ενεργειακή ζήτηση, αλλά και την προσπάθεια διατήρησης των τιμών των φυσικών πόρων σε ελυστικά επίπεδα για όλους τους ενεργειακούς παίκτες μέσω συνεργατικών λύσεων και συμμαχικών δομών, εν απουσία δυσπιστίας και καχυποψίας, που εντείνουν τα διλήμματα ασφαλείας στο διεθνές σύστημα. Στο τελευταίο κεφάλαιο που ακολουθεί, συνοψίζονται τα καταληκτικά συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανωτέρω περιπτωσιολογική μελέτη.

Κεφάλαιο 5: Συμπεράσματα

Σύμφωνα με την μελέτη που διεξήχθη στα πλαίσια εξέτασης του υπό διαμόρφωση ενεργειακού χάρτη της γεωγραφικής περιοχής της Ανατολικής Μεσογείου και με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν προς διερεύνηση στο προηγούμενο κεφάλαιο, εξάγονται τα ακόλουθα συμπεράσματα για την παρούσα διπλωματική εργασία. Ο ενεργειακός τομέας δύναται να καταστεί καταλυτικός παράγοντας ευημερίας, σταθερότητας και ανάπτυξης σε συγκεκριμένες συνθήκες και υπό κατάλληλες προϋποθέσεις. Όπως καταδεικνύεται και σε πολλά σημεία της εργασίας αυτής, ο ενεργειακός πλούτος μίας περιοχής είτε μίας περιφέρειας, χρησιμοποιείται και ως εργαλείο άσκησης της ισχύος και της πολιτικής-οικονομικής επιρροής των κρατικών δρώντων, που διακρίνονται ως κράτη παραγωγί είτε κράτη διαμετακομιστές, επηρεάζοντας κατά μεγάλο ποσοστό τις περιφερειακές και παγκόσμιες, ενεργειακές εξελίξεις. Συνεπώς, στα πλαίσια θεμελίωσης ενός ασφαλούς περιβάλλοντος στην Ανατολική Μεσόγειο, η εξωτερική πολιτική των διεθνών παικτών στον ενεργειακό τομέα είναι καταλυτικός παράγοντας διαμόρφωσης ενός τέτοιου πλαισίου και εν μέρει συνεισφέρει προς μία τέτοια κατεύθυνση. Εντούτοις, προς χάριν αναζήτησης και μεγιστοποίησης ισχύος ενός κρατικού δρώντα, μπορούν να προκληθούν -όπως έχουν υπάρξει και στο παρελθόν- πολεμικές συγκρούσεις, στρατιωτικές παρεμβάσεις και μεταβολή του υφιστάμενου status quo, για παράδειγμα ανατροπή μίας καθεστηκυίας άρχουσας τάξης στο εσωτερικό ενός κράτους ως προς τον έλεγχο γεωστρατηγικών σημείων ζωτικής σημασίας για το παγκόσμιο ενεργειακό παίγνιο. Επιπλέον, όπως αναλύθηκε πριν η ενέργεια εγείρει τον ανταγωνισμό και πυροδοτεί διακρατικές εντάσεις με διεθνή αντίκτυπο πολλές φορές, υπερβαίνοντας το τοπικό επίπεδο ανάλυσης.

Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα που διαμορφώνονται στο περιφερειακό υποσύστημα της Ανατολικής Μεσογείου, η τελευταία δεν συνιστά εξαίρεση, καθώς αποτελεί ένα γεωπολιτικό σύμπλεγμα με ήδη βεβαιωμένα ενεργειακά αποθέματα υδρογονανθράκων και με εν δυνάμει ενεργό ρόλο στο παγκόσμιο ενεργειακό γίγνεσθαι. Η νοτιοανατολική περιοχή της Μεσογείου διακατέχεται από ενεργειακούς παίκτες, οι οποίοι προσπαθούν με θεμιτά και αθέμιτα μέσα να γίνουν δυναμικοί συμμετέχοντες του ενεργειακού παιχνιδιού της και να αποκομίσουν όσα περισσότερα οφέλη, ενισχύοντας την θέση τους στο διεθνές σύστημα. Το επίκαιρο θέμα που αναλύθηκε, προάγει την περαιτέρω διερεύνησή του σε επιστημονικό επίπεδο,

ενισχύοντας τον διάλογο και την συζήτηση ερευνητικής αναζήτησης των περιφερειακών και παγκόσμιων, ενεργειακών εξελίξεων στο προσεχές μέλλον.

Πηγές-Βιβλιογραφία

Πηγές

Ήφαιστος, Π. (2011). ifestosedu.gr. Ανάκτηση από <http://ifestosedu.gr/76IndrolR.html>
ΦΕΚ Α' 14/7-2-2008.

Geostrategydefinitions.net/definition/geostrategy. (n.d.). *Definitions.net.*, Retrieved from <https://www.definitions.net/definition/geostrategydefinitions.net%2Fdefinition%2Fgeostrategy>

<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/international-cooperation/key-partner-countries-and-regions/neighborhood-south>

<https://geoparatirisy.com/>

<http://www.tpao.gov.tr/>

<http://www.worldenergynews.gr/index.php?id=31378>

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Βαβίκης, Θ. (2015). Ευχή ή Κατάρ; Η Ανακάλυψη του Μεγαλύτερου Κοιτάσματος Φυσικού Αερίου στην Ανατολική Μεσόγειο. Ανάκτηση από

<http://kedisa.gr/euxh-h-katara-h-anakalypsh-tou-megalyterou-koitasmatos-fysikou-aeriou-sthn-anatolikh-mesogeio/>

Γρηγοριάδης, Ι. Ν. (2010) Η Νοτιοανατολική Ευρώπη ως κόμβος μεταφοράς ενέργειας: Επιδράσεις στην περιφερειακή και ευρωπαϊκή ασφάλεια. Στο Ι. Αρμακόλας & Θ. Π. Ντόκος (επιμ.), *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις & Προοπτικές στον 21^ο Αιώνα* (σ. 247). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Ιωσηφίδης Ι., (2011). *Ενεργειακός Σχεδιασμός 2011-2030 και Γεωπολιτική*, Αθήνα: Πάργα.

Καραγιάννης, Μ. (2019, Ιούνιος 23). Επτά μύθοι και μία αλήθεια για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. *Η Καθημερινή*, σ. 6.

Καρατουλιώτης, Ν. Κ. (2013). *Γεωπολιτική Σκακιέρα: Η Ελλάδα στο κέντρο των γεωστρατηγικών συγκρούσεων*. Αθήνα: Ηρόδοτος.

- Κυβέλου, Σ. (2016). *Θαλάσσια Χωρικά Ζητήματα: Θαλάσσια Διάσταση της Εδαφικής Συνοχής-Θαλάσσια Χωροταξία-Βιώσιμη Γαλάζια Ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.
- Μάζης, Ι. Θ. (2002). *Γεωπολιτική η θεωρία και η πράξη*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Μανιάτης, Γ. (2011) *Ενέργεια & ορυκτός πλούτος: κλειδιά για τη μετατροπή της κρίσης σε ευκαιρία*. Στο Γ. Μανιάτης (επιμ.), *Ενέργεια και ορυκτός πλούτος - εθνικοί πυλώνες ανάπτυξης* (σ. 60-61). Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη.
- Νέδος, Β. (2019, Ιούνιος 23). Συναγερμός διαρκείας στην Αν. Μεσόγειο. Σε ετοιμότητα οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις για ολόκληρο το καλοκαίρι εξαιτίας της τουρκικής προκλητικότητας. *Η Καθημερινή*, σ. 4.
- Νικολάου, Ν. (2015). Υδρογονάνθρακες: Τα πραγματικά δεδομένα και τα διδάγματα από την εμπειρία της Κύπρου. <https://energypress.gr/news/ydrogonanthrakes-ta-pragmatika-dedomena-kai-ta-didagmata-apo-tin-empeiria-tis-kyproy>
- Παναγόπουλος Χ. (2019). Bloomberg: Τουρκία και Ρωσία ετοιμάζουν συμφωνία για τη συμπαράγωγή όπλων. Ανακτήθηκε από : <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/200750/bloomberg-toyrkia-kai-rosia-etoimazoy-n-symfonia-gia-ti-symparagogi-pyraylon>
- Πούλλαδος, Μ. (2017). Η Κύπρος στον «Δρόμο του Μεταξιού». *Η σημερινή της Κυριακής*. Ανακτήθηκε από : <https://simerini.sigmalive.com/article/2017/11/4/e-kupros-ston-dromo-tou-metaxiou/>
- Σπαγόπουλος, Π., (2019). Μπενιαμίν Νετανιάχου. Στην δίνη πολιτικής κρίσης το Ισραήλ. Πώς επηρεάζεται η Ελλάδα. *Στρατηγική*, 88, 91.
- Σταμπολής, Κ.Ν. (2018, Μάρτιος). *Κομβικός ο Ρόλος της Ελλάδος στη Δημιουργία του Νοτίου Διαδρόμου*. Ινστιτούτο Ενέργειας ΝοτιοΑνατολικής Ευρώπης (IENE), Αθήνα, 5 Μαρτίου 2018.
- Τσάλτας, Γ. Ι. (2007). Εξερεύνηση και εκμετάλλευση υποθαλάσσιων φυσικών πόρων ,θαλάσσιων οικοσυστημάτων, ιχθυοποθεμάτων. Στο Μ. Κλαδή κ.ά. (επιμ.), *Περιβάλλον και Θαλάσσιος Χώρος* (σ. 139-140). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Φίλης, Κ. (2019, Μάρτιος 8). Ανατροπές στην Ανατολική Μεσόγειο. *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε από <https://www.tovima.gr/2019/03/08/opinions/anatropes-stin-anatoliki-mesogeio/>
- Φίλης, Κ. (2012) *Ενέργεια: Εργαλείο σύγκλισης ή προϊόν ανταγωνισμού; Η περίπτωση της ανατολικής Μεσογείου*. Στο Ν. Ε. Φαραντούρης (επιμ.), *Ενέργεια: Δίκαιο, Οικονομία & Πολιτική* (σ. 435-440). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χρυσόχου, Γ. (2018). Προκλήσεις ασφαλείας στην ανατολική Μεσόγειο: Απειλές και ευκαιρίες για την Ελλάδα. Ανακτήθηκε από <https://energypress.gr/news/prokliseis-asfaleias-stin-anatoliki-mesogeio-apeiles-kai-eykairies-gia-tin-ellada>

Ξενόγλωσση

- Bouso, O. V. (2014, April 14). Insight: Israeli gas holds promise of better ties with neighbors. Retrieved from <http://www.reuters.com>
- Brzezinski, Z. (1998). *Η Μεγάλη Σκακιέρα* (Ε. Αστερίου). Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 1997).
- Chevalier, J. M. (2006) “Security of Energy Supply for the European Union”, *European Review of Energy Markets*, 1, 3.
- Davutoglu, A. (2010). *Το Στρατηγικό Βάθος, η Διεθνής Θέση της Τουρκίας* (Ν. Ραπτόπουλος). Αθήνα: Ποιότητα. (Το πρωτότυπο έργο εκδόθηκε το 2001).
- Eurogas, (2010). Long Term Outlook for Gas Demand and Supply 2007-2030, 10. Retrieved from: <https://www.elektormagazine.com/news/Long-Term-Outlook-for-Gas-Demand-and-Supply-2007-2030>
- European Commission. (2010). *Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions-Energy 2020.A strategy for competitive, sustainable and secure energy*. Retrieved from: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0639:FIN:EN:HTML>
- IAEA, (2007) “Addressing the Global Challenges of Energy Security”, *International Atomic Energy Agency*, Retrieved from <http://www.iaea.org/newscenter/news/addressing-global-challenges-energy-policy>
- IEA (International Energy Agency). (2014). “Energy Security” IEA Energy Technology Systems Analysis Programme Paris. Retrieved from: <http://www.iea.org/topics/energysecurity>
- JTA, (2015). “Report: Jordan suspends talks with Israel over \$15b gas deal,” *Haaretz* <http://www.haaretz.com/news/diplomacy-defense/1.635251>
- Khadduri, W. (2014, March 4). Israel looks to develop its oil industry. Retrieved from Al-Hayat (Pan Arab) <http://www.al-monitor.com>
- Kruyt, B., Van Vuuren, D. P., De Vries, H. J. M. & Groenenberg H., (2009), Indicators for energy security, 37(6) *Energy Policy* 2167.
- Ladislav, S., (2015). “Geopolitical Instability and Energy Markets”, in *Global Forecast: Crisis and Opportunity*, 85. Retrieved from: <https://www.csis.org/analysis/geopolitical-instability-and-energy-markets>

Offshore Technology. (n.d.). Tamar Natural Gas Field, Israel. Retrieved from Offshore-Technology.Com: <http://www.offshore-technology.com/projects/tamar-field>

Offshore Technology. (n.d.). Leviathan Gas Field, Levantine Basin, Mediterranean Sea, Israel. Retrieved from Offshore-Technology.Com: <http://www.offshore-technology.com/projects/leviathan-gas-field-lenantine>

Stratfor Global Intelligence. (2013, April 2). The Limited Geopolitical Cout of Israeli Natural Gas. Retrieved from <http://www.stratfor.com>

Walt, S. (1987). *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 171.

